

ילקוט מנחם

אבנים יקרות. טמונות בגנוי נסתרות. מכתבם עתיקים.
מנאונים ותיקים. לקטתי ושנתי בילקוטי גם הוספתי דברים
אחרים משלי.

אבי אוהב ומוקיר חכמים ודבריהם

מנחם מענדיל בן לא"א המופלג בתורה מו"ה אריה
ליבוש ז"ל ביבקר מאיסטרהא .

כ"ד Go ק
ז"ה ק.ל.י.י.
ת"ז י"ח
כ"ד

מהור הספר קודש להוצאת ספרו „מזכרת לגדולי איסטרהא“

ווילנא

בדפים י. פיראזשניקאוו.
תרס"ג.

הוצעק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים חש"ט

ЯЛКУТЪ МЕНАХЕМЪ

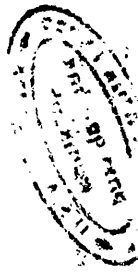
Сборникъ статей по религиознымъ вопросамъ.

Составилъ М. БИБЕРЪ.

ВИЛЬНА

Типографія И. И. Пирожникова. Завальная ул., д. № 1147.

1903.

Дозволено цензурою 9-го Іюня 1903 г. Вильна.

תוכן הילקוט

- (א) **מגן דוד** מליחות מן הגאון בעל המ"ז ז"ל לכי וכיז סיון עם הערות מאתי המלקט :
- (ב) **דברי שמואל** מכתב מהגאון הצדיק מוהר"ר שמואל שמעלקו מניקלשבורג לחכמי בראך :
- (ג) **מאורות נתן** תולדות הגאון ראש הגולה מוהר"ר נתן נטע כהנא אב"ד דק"ק אוסטרעא :
- (ד) **ציון מנחם** מצבת הגאון מוהר"ר מנחם מענדיל אבד"ק ראיוני :
- (ה) **שלומת רשעים** ספור מהגאון מוהר"ר ישראל היילפרין אב"ד מאוסטרעא ואב"ד ור"מ מיסלב :
- (ו) **שיח יצחק** מכתב מהגאון מוהר"ר יצחק דוב בער אבד"ק יאזלוויץ בעה"מ באר יצחק לאחיו הגאון והחסיד האמיתי בעל **מאיר נתיבים** ז"ל :
- (ז) **הרי זה בכי יתן** רמז נכין בשני פסוקים :
- (ח) **מאמר קשת ומגן** :
- (ט) **מאמר נחלת אבות** :
- (י) **הלכה על דרך המוסר** :
- (יא) **אלון בכות** :

הקדמה

לרגלי עבודתי זה יותר מעשר שנים להציג יד ושם. להנאונים והגדולים אנשי שם מעיר אוסטרדהא בספרי **מזכרת לגדולי אוסטרדהא** זכיתי ובאו לידי מכתבים וכתבי יד עתיקים, מגאונים וצדיקים אספתי אותם ואמרתי יבוא יום ויחנני עליון להוציאם לאור, כעת אנכי עומד על סף השלמת ספרי וברצות ה' דרכי ויחייני אברך על המוגמר, אכן בראותי כי כבד עלי מנשוא את הוצאת הדפסת ספרי לקחתי מעט מן אבנים היקרות אשר באמתחתי ושמתי בילקוטי זה להוציאם לאור ולחלקם בין אוהבי מכירי ומוקירי, וכן אבטח כי דורשי וחובבי דברי קדמונינו הישרים ישמחו עלי ויקחו את ספרי איש איש לביתו והיה המחיר אשר אקבץ עבור הילקוט קודש להדפסת ספרי **מזכרת לגדולי אוסטרדהא**.

אוסטרדהא יום ב' ג'ס' לפסח"ב ה' תרס"ג.

המלך.

הקדמה

בשנת ת"ח בא חמיל הוא חמילעצקע עם חילו לעירנו אוסטרעא ועשה בה הרג רב אלף וחמש מאות (א), בעלי בתים הרג טבח ולא חמל והשרידים אשר שרדו ברחו מעירנו ואז ברח הנאין בעל המ"ז ז"ל שהיה אז אב"ד ור"מ בהקלויז מעירנו לעיר אליק. מעירנו הלך חמיל עם חילו לאחור לעיר מעזביש (ב) ואחר אשר סבב כמה חדשים ופלס נתיב לאפו החריב כמה מאות ערים עד היסוד בהם בא בחודש אדר שנת ת"ט (ג) עוד הפעם לעירנו והרג את יתר הפליטה ב' מאות בעלי בתים (ד) אשר התלקמו ובאו לעירנו כאשר שקמה המלחמה מעט (עיין הלאה בהערה (ו') להסליחה) ומעירנו הלך אז חמיל ובא לעיר דובנא, לויצק, קליוואן, אליק ועוד לערים רבות ועשה שמות בהן. מסורה נאמנה בידינו שקבלנו מוקני הדור שלפנינו והם קבלו איש מפי איש ואשר נחתמה בטבעת האמת שאין לפקפק בה כי כאשר צר חמיל עם חילו על עיר אליק היה הנאין בעל המ"ז בתוך העיר והעיר אליק היתה אז בצורה וחוקה (כאשר בעיני ראיתי ונפלאותי על המגדל החזק עם הצריחים הגבוהים אשר נשארו לפני העיר עד היום) וחמיל עם חילו הרב עמדו סביב העיר כמה ימים והבלו תרבויות לרדותה ולא יכלו לה וכל הימים שצר חמיל על העיר עמדו היהודים כבהכנ"ם והמ"ז ז"ל בתוכם ויהתענו ויבכו וישפכו את נפשם הרבו והפציץ בתפלה לכל יפלו בידי הפריצים העריצים אשר ארבו לדמם. ויהי ביום אחד הגישו חמיל וחילו עוד הפעם אל החומה ובסערת מלחמה כגבורה עזה הסתערו ויעפילו לעלות על החומה ופרצו בה פרצות כמעט שנכבשה העיר לפניהם והמ"ז ז"ל עם עדתו עמדו כבהכנ"ם ושפכו צקן לחשם לפני ה' ויבכו מאד כי ראו אשר עוד מעט יפלו ביד האויב והנאין המ"ז ז"ל אשר היה חלוש מאד מרוב התעניתים

(א) כן כתב בספר „מיט היינ“, ובספר „יון מצולה“ כותב „וכן עשו בק"ק אוסטרעא הכירה ויהרגו כשיש מאות נפשות הנשארים“, אך בספר „עזר בת רבים“ הנדפס באוצר הספרות לשנת תרמ"ח כותב באו לק"ק אוסטרעא ונהרגו כולם בחיצים וכידונים, שבעת אלפים גדולים וקטנים ואפשר לאמר כי בעל „מיט היינ“ חשב את הבתי אב המה הכעלי בתים מ' שיש לו בית, אולם ככל בית היו כמה נפשות כידוע וכן קבלנו מאבותינו שעיר אוסטרעא היתה אז כרובה באיכלסין בערך עשרת אלפים נפשות כאשר כתבתי בספרי. (ב) כן כתב בספר „מיט היינ“. (ג) כן כתב בספר „יון מצולה“. (ד) כן כתב בספר „מיט היינ“ ובספר „יון מצולה“ כותב ג' מאות נפשות.

המה את ראשו על ידו ויישן ובחלומו קראו לו את הפסוק: "וגנתי על העיר
הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי" וייקץ משנתו ויאמר: "עם ה' חזק
ונתחזקה בתפלה ובתחנונים כי היום יראנו ה' נפלאות" ושם בהמבצר עמדו כלי
תותח ושנים אשר נתקלקלו מרוב ימים פהאום השמיעו קולות גדולות ופחד וחתת
ה' נפלה על חמיל וחילו וברחו משם בבהלה. כן שמענו באזנינו אשר אבותינו
ספרו לנו (ולא הגידו לנו את היום אשר בו קרה הנס הגדול הזה) וכאשר בא
לידי ספר "מיט היון" (נרפס בספר לקורות הגזרות" להחכם גורלאנד) וראיתי
בדף 21 כותב "ומשם הלכו לק"ק אליק ושם ב' מאות בעלי בתים ונחרנו כולם"
האמת אניד אשר דמיתי כי כל דברי המסורה הגדה וגזמא הם ובכזיב נולדו,
אמנם קשה היה בעיני מאד לדחות ולבטל את המסורה הקדומה אשר שמענו
מספרים אותה אנשים תורנים, לא מבעלי דמיון והויה, כאשר קבלו איש מפי
איש והדבר ברור אצלם ונעלה מעל כל ספק ונכרין דברי אמת. והנה לרגלי
עבודתי בספרי "מזכרת לגדולי אוסמרהא" בחפשי אחר כתבי יד והכריכי כתבים
ישנים לרלות מהם חמר לבנין ספרי, בא לידי סליחות כתובות על קלף וכתוב
עליהם שחברם הגאון בעל המ"ו ז"ל ליום כ"י סיון וליום כ"ז סיון,
וכאשר שמתי מעיני בהם מה מאד שמחתי בראותי אשר בהסליחה ליום כ"ז סיון
אשר שם הגאון המ"ו ז"ל חתום עליה, כאשר יראה הוואה בהסליחה שם, כל דברי
המסורה מבצבצין ועולין מן החרוזים עד לאחת וכל דברי המסורה כנים ונאמנים
ולא נפל ממנה כחום השערה. וכאשר נודעתי כי הכתב יד הזה הוא העתקה מן
הכתב יד אשר בעיר אליק שמתי פעמי לעיר אליק שם ראיתי כי שני הכת"י
מתאימים יחד ושם אמרו לי זקני העיר אנשים תורנים כי קבלה בידם מאבותיהם
לאמר את הסליחות שיסד בעל המ"ו ז"ל ביום כ"ז סיון ואבותיהם היו מתענים
ביום כ"ז סיון עד חצי היום ואח"כ התפללו מנחה ועשו משתה ושמחה לזכר הנס
אשר הפליא ה' לעשות למענו ולמען דוד עבדו (הוא המ"ו) ביום הזה וכן כתוב
בסוף הסליחות אשר ליום כ"ז סיון כאשר יראה הקורא שם וכראותי את חין יקרת
הסליחות וביותר מי שחברם ואף גם זאת שמאמיתים הם את דברי המסורה היקרה
בעינינו מאד (ה) אך ראיתי כי המעתיקים אשר נשתבשו מאד בהבנת הדברים
החליפו, בלבולו, חסרו והוסיפו ואין סדר להסליחות, לקחתי לי מועד לסדרם לתקנם
ולהגיהם מאופל השבושים, לבאר במקום שצריכים ביאור, והגני נותן אותם לפני
הקוראים הנכבדים אשר אקוה כי יתענגו על גנוי נסתרות האלה אשר היו גנוזים יותר
משתי מאות וחמשים שנה ויברכוני והיה זה שכרי וקראתי שם הקונטרס "מגן דוד"
על שם המחבר שהיה מגן לעדתו ביום זעם. אוסמרהא, יום ג' ראש חודש, אשר
ישועות בו מקיפות בשנת "סליחות מן המ"ו ז"ל" "תרס"ב".

מנחם מענדיל ביבער.

(ה) ובעל "מיט היון" אשר בודאי לא ראה את הכל בעיניו וכתב הרבה מפי השמועה
שקר הגידו לו ולעומת זה ידענו כי הרבה עדים אשר נחרבו לא הזכיר בספרו, כאשר כתב
החכם גורלאנד.

סליחות לעשרים בסיון שחברם הרב הגאון בעל המחבר „טורי זהב“ שהיה אב"ד דפה אליק וי"ע ועל כל ישראל אביר (*):

(מקדם יאמרו סליחה ס"א „אך כך מקוה ישראל“ ואח"כ סליחה ס"ב „אליך יי שועתי“ ואח"כ סליחה ס"ג „אלקים אין בלתי“ תמצאם ביום ג' של עשירית ואח"כ סליחה ע"ב „תחרות רוגז הניח“ ותזכור רחם" תמצאם ביום ד' של עשירית ואח"כ אומרים חרשה זו אלקים באו גוים בנחלתך טמאן אה היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשד חסידך לחיתו ארץ שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר היינו חרפה לשכנינו לעג וקלם לסביבותינו כרחם אב על בנים וכו') :

אמרתי נא אספרה (א)	אף יי בי חרה
אוי לי על רוע הגזירה	אל תקראנה לי נעמי כי אם מרה
בשנת ת"ח לאלף הששי	בקמים עלי מרעים לעקר שרשי
בעשרים לחודש השלישי (ב)	בכיה הוקבע לדורות על מחלי ומושי (ג)
גם היום מרי שיחי	גודל הריגתי ורוב זבחי
גם בחור גם בתולה ועוללי מפוחי	גדול כים שברי ומדוחי
דומן היו על פני הארמה	דמם לקקו הכלבים כדם בהמה (ד)
דמינו לקאת מדבר הושתנו לבושת ולכלימה דוה לבנו ואין אתנו יודע עד מה	הורים ומורים ספו מקרבנו
היינו ככלי ריק ואין חפץ בנו	העל אלה לא תפקוד כולי האי לאין דמינו
הנשארים הרה נסו כל מצאנו והרגנו (ה)	ואמרנו במקומות אחרים פה נשב כי איתנו וישקוטנו (ו)
ואחר הרגנו קיינו	ווי לצאן אם הרועה ירחיקנו
ועוד ידו נמויה עלינו	זונות נחשבו כנותינו מחטבות כעין הברדלח
זרע קודש נתעב ונאלח	

(*) כן כתוב בהכת"י בראש הסליחות , (א) מיוסד ע"ס „אלף בית“ מרובע . (ב) בסוף ספר „טיט היין“ מביא שם כי הגאון בעל תו"ט והגאון הש"ך אשר שניהם חברו סליחות על גזירת ת"ח הסכימו שניהם לקבוע התענית ביום כ' סיון יען בו נכפלו הצרות כי ביום הזה היתה מקדם גם גזירת בלויש אשר בצרפת בשנת ד"א תתקל"א ובשקידת הר"ת ז"ל קבלו עליהם או לעשות את יום פ' סיון ליום הסדר ותענית . ואחרי כי גזרת ת"ח קרה ג"כ ביום כ' סיון ע"כ קבעוהו לדורות ליום צום ותענית גם לבני ישראל בפולניא עיי"ש ובעל הש"ך בהקדמתו לסליחות כ' סיון שחיבר נתן עוד טעם לאמר כי גזירת תתקל"א היתה ביום ההוא ובאותן זמנים . וגם כי יום זה לא יארע בשבת קודש בשום פנים , עפ"י הקביעות והלוחות אשר בירינו מתוקנים , (ועיין מגן אברהם סוף ס' תקס"ט) וזה נבין לדעת דברי הגאון בעשרים . . . בכיה הוקבע לדורות . (ג) לשון הפסוק ובני מררי מחלי ומושי ולקח הגאון את התבות האלה לסיים בהם את החרוז לפי דעתי כי ידוע אשר השרש „מושי“ יורה לפעמים על סור הדבר ובטל והפסק כמו „ומשתי את עון הארץ“ (עיין אוצה"ש) וזה שכונן „על מחלי זמושי“ לאמר שהוקבע בכיה לדורות על המחלה והמכה שחלה בהם אשר כמעט שנתבטלו מן העולם . (ד) בספר „יון מצולה“ כותב „וכמה אלפים הרוגים שאכלו אותם הכלבים והחזירים“ ובספר „צער בת רבים“ לר' אברהם אשכנזי כותב „דרכי גלילות פולין אבילות הם חזירים גם כלבים נחרקו בשניהם . בכור בני ישראל ועולליהם ולא יוכלו לתתם לקבריהם“ : (ה) בכת"י „יהרגנו“ ואנכי תקנתי לפי החרוז : (ו) בספר „יון מצולה“ כותב „ויהי בשנת חמשת אלפים ת"ט לפ"ק בחודש חשוון נכתר אדונינו המלך קאזמיר יר"ה . . . ויהי כשכת המלך על כסא כתב מיד ספרים אל הצורך חמיל שולך וישוב לביתו עם כל מחנהו וכו' .

זרים נשאו מהור קודש ממולח (ז)
 חמדת ישראל קודש הלולים (ח)
 חללוה בווים ממאים ומפגלים
 מהרת קודש נעשו חולין
 מנפים בחוצות בשר חזיר ומרקפגולין

זאת כתוב בספר אל טוב וסלח
 חשק אלהים להנחילה לסגולים (ט)
 חלקו היריעות ועשו מהם מנעלים (י)
 טוב תורת פיך במקרא ובמשנה ותלמוד כלולים
 מאמס בכמאמי השמד אחד ממאה אינס
 עולין (יא)

יחד על עפר שכבו בראש כל חוצות
 יען כי עמדו בנמיוני (יב) אלות וקללות
 נמרצות (יג)

יקרים ומסולאים מפו ומאבנים משובצות
 יהי דמם רצוים כזבחים ומנחות
 קבוצות

יכונה בשם ישראל אחרייו נחפשו
 יהרגו באכזריות כל המקיים דתו (יד)
 כמעט כסדום ועמורה הייתי
 כלו ברמעות עיני בראותי
 למשפטיך עמדו מבחר הקרואים
 לקו בכפלים ומנח לא מוצאים (טו)
 מכיר אונן משמוע צעקת אומללים
 מכרם בידם נתח טוב וירך טוב המעולים
 נפלאים מעשיך מאד מה חרי

ימירו כבודו כי אותך מאסו
 ישבחו בעיר את אשר עשו
 כמה רכבות נחסרו מצבאותי
 כל חזות קשה שנבא ירמיהו הענתותי
 לבשו פלצות ממות תחלואים
 לאחר שנצלו (טז) מידי הרועים
 מקים גוי מר ונמהר מאוסים ערלים
 נדמיתי (יז) כמוך יי באלים (יז)
 נדמיתי (יח) אוי לי על שבירי

ומה שיש לו טענות עם מלוכת פולין יפטר אותם וחמיל כאשר קבל כתב המלך שב מיד לארצו
 ותשקט הארץ מן המלחמה כמעט כל ימות ההורף, ויהי כשמוע בני ישראל שהאויבים חזרו לארצם
 והשירים הולכים לביתם ולמקומם חזרו גם בני ישראל אל המקום שהיו שם ג' שרי פולין, וכן
 כתבו כל כותבי דברי הימים ששקטת אז המלחמה על זמן מצער וזה שכוון המחבר, ואחר הרגו
 קיונו ואמרנו, אולם ידענו כי עוד בסוף ההורף משנת ת"ט התחילו היונים לעשות מלחמה וחמיל
 עם חילו באו עוד הפעם לעירו ומשם הלך והתריב כמה מאות ערים ואז הלך גם לאלוק כאשר
 כתבתי, (ז) הספר, יון מצולה... וגושים ובתולות ענו ושכבו עם הנשים לפני אנשים
 והבתולות והנשים יפות לקחו לשפחות ולאופות וקצת לנשים ופלגשים, ובספר, צוק, העתים,
 בתורים ובתולות וגושים ופיסיות לקחו קדרים להם לשביות, וזה כוונת המחבר, זרים נשאו את בנות
 ישראל שהם מסולח מהור קודש, (ח) זו התורה, (ט) ישראל עם סגולה, (י) בספר, יון
 מצולה, וספרי תורות קרעו לקרעים ועשו מהם שקים ומנעלים לרגליהם ורצעי תפלין לקחו
 לכרוך סביב רגליהם, וכן בספר, צוק, העתים, חלף מנעלין עטפו רגליהם בספרים וגוילין וקשרום
 ברצועות של תפלין וקציצי התפלין השליכו לתלין, ובקפות בהן עולליהם נגללין... ובכלל אומר
 כי כל הדברים שרבו לנו בכל חרוו והרוו הגם כתובים על ספרי דברי הימים מוכן ההוא,
 (יא) כל הסופרים מוכן ההוא כתבו כי לא נשארו מהיהודים אחד מעיר ושנים ממשפחה, (יב) בכת'
 בנמינו, ואנכי תקנתי, (יג) ידוע שבכל מקום שבאו חמיל וחילו אמרו להיהודים שיכפרו באלקי
 ישראל וימירו את דתם ואז יחיו אבל בכל מקום מסרו היהודים את עצמם להריגה ולמיתות
 משונות ואכזריות על קדושת השם ותורתו, וזה כוונתו, יען כי עמד... (יד) עיין הערה י"ג
 והכוונה אחת, אולם פליאה דעה ממני למה כפל את אות, יוד, (טו) בכת' מצווים ואנכי
 תקנתי, (טז) בכת', שנוצלו, ואנכי תקנתי, (יז) במכילתא וילקוט, מי כמוך באלמים שומע
 עלבון בניך ושותק, ובמדרש לקח טוב גויסא אחרת, באלמים אלו ישראל בגלות מתחרפין ואין
 משיבין והקב"ה רואה עלבון ושותק, (יח) בכת', נדמיתי ואנכי תקנתי והוא כלשון נדמו
 עמי

נחמתי מישאל אליצפן וסתרי (יט)
 סתום פיות מחרפוך בעלונן אדונים מבלעדך
 סגור דלתי ועם תאמר לכלאך הרף ידיך
 עבות ענלה חמאה משכה חרוגך
 עולות וזבחים בבניך (כא)
 פניך הסתיר מרוב אשמותינו (כב)
 פן יאמרו צרינו רמה ידינו
 צץ המטה פרח הזודן בקרבי
 צדקיותי וחיותי נתמעטו הלא על כי אין
 אלהי בקרבי (כג)
 קדושת השנחתך סלקת מבניך ונתת לביתך
 מנרעות (כה)
 קול ענות בגיך השמע בכל עדנים ושעות
 קומה יי ויפוצו אויביך בפרוע פרעות
 ראה יי דבאות עמך איך לעפר משולים
 רוחם נשברה ודעתם קצרה יחד כולם
 ראה הקוה כי לא יזנח יי לעולם
 ראה תראה כי לא תוכל להתעלם

עמי' (הושע ד'). (יט) להבין כוונת המחבר ארמיה על פי שראיתי בספר "נשמת חיים" מאמר שלישי פרק שמי מביא בשם ס' שלשלת הקבלה "וזה ר' אברהם המפרש" אומר באורך דבריו ששאל בחלום מתי קץ הפלאות? והשיבו לו "מישאל אליצפן וסתרי" עכ"ל, והכוונה מי וכל שאל אם אלי צפן וסתרי וזה נ"ל ג"כ כוונת הגאון שאמר, נעול סמני עין ... ועי' אכר נחמתי" כלומר נחמתי על אשר שאלתי לדעת כי מי שאל? אם אליצפן וסתרי. (ב) עיין הערה כ"ב. (כא) בכת"י "בבניך", ואנכי תקנתי בבניך וכוונת המחבר נ"ל לפרש על שאמר בחרוז הראשון, עינותינו הברילו ... לכן יבקש מלפני השם, עתה תראה ... כלומר יהי רצון מלפניך שתראה את דמם של ישראל השפוך לפניך כמו עולות וזבחים בבית המקדש. (בב) להציון הזה וציון כי יש לי להעיר מעט. ידענו מפי סופרים נאמנים מדור ההוא שראו בעיניהם את הגזירה חמרה המה יספרו לנו שהיו אז בכל מדינת פולין גדול וקטן וכן במדינת ליטא גאונים גדולים צדיקים וחסידים שהרביצו תורה בישראל וגם הבעלי בתים היו מופלגים בתורה ובחסידות (ובן נשיהם היו חסידות וצדקניות גדולות) והבעלי בתים החזיקו בשלשה העמודים תורה ועבודה וגמ"ח בכל קהלה וקהלה היו ישיבות מתלמידים מופלגים וכל בעל הבית החזיק כמה תלמידים על שולחנו וארוחתם ארוחת תמיד נתנו להם בכבוד גדול, ועיין בסוף ספר "יון מצולה", אך לעומת זה היו גם פורקי עול וחילול שבת גדול היה בכל הערים והכפרים כאשר יתאר לנו בשרר נאמן דרב הגאון בעל "קרבן שבת" בספרו פרק י"ב (שהיה בעת ההוא) שם יקונן מר ויורד בכבי ונהנה זה כמה שנים הקול קול יעקב צווח במדינתנו מסה שעשו להם הידים ירי עשו במדינת פולין גדול וקטן וליטא ואוקריינא ורוסיה על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ארץ מלאה תורה וחכמה ואיה איוסא ושרים נכדו ואיה זכותם ומעתה יש לנו להצדיק דין שמים ה' הוא הצדיק ואנחנו הרשענו בעריה בחילול שבת וירי' אפילו הצדיקים והישרים שבהם המדקדקים במצות ביותר נוהרים בכבוד שבת מ"ס לא עבדי כדבעי למועבר ומאריך שם ועי' אנו בני ישראל הערבים זה בעד זה הגיעו לנו כל הצרות האלה ועיין בסוף ספר "מיט היו" שנדפס בספר "לקורות הגזירות" שם מביא משיחות בתי כנסיות בעת התפלה שדשו אז רבים ועוד, וספני האויכות אסיום ובוה די להבין כוונת המחבר. (כג) עיין לעיל הערה הסמוכה והוא מלה"כ הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאנו. (כד) בגמ' ר"ה ל"א עשר מסעות נסעה השכינה. (כה) מלה"כ מנרעות נתן לבית.

שמעתי שמעך יי יראתי
שמיעה אינה דומה לראיה שראיתי
תחשב לשונאיך הוותיני ופרענותיני
תשמחני כימות עניתני
שחו נבעות עולם לקול צללו שפתי
שבר רוח באבדן מולדתי ונחלתי
תכלית וקץ וסוף חבלי משיחני
תאמר די וסוף לצרותיני
אל סלך יושב וכו'

(אח"כ אומרים סליחה קייא אלקים אל דמי לרמי, סליחה קייב אמוני שלומי ישראל גזרתם כשרם, סליחת פ"א און תחן והסכת עתירה, פומון אוכרה אלקים ואהסי', אח"כ סליחה פ"ג עקירה אל הר המור גבעת הכוריה. כל אלה הסליחות תמצאם בספר הסליחות לכ' סיון):

ואלו הם הסליחות אשר חבר לששה ועשרים בסיון:

מקדם יאמרו סליחה ייך, אויתיך קייתך סארץ כרחקם' תמצא ביום חמישי של סליחות ואח"כ יאמרו חדשה זו הושיעה יי כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחא למה יי תצמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה אנא יי הושיעה נא אנא יי הצליחה נא כרחם אב וכו':

אורך על כי נוראות נפלאתי (א)
דרכי חסידך להזכיר תאותי
בעון בצעו קצפתי ונחלתי נלאה
ואומר אבד נצחי סרוב התלאה:
נולה אחר גולה סבלנו
דמינו נדוינו אנחנו ומפינו (ב)
דוב אורב היה לנו (ג) ועינינו ראה (ד) קמים רבים עלינו כלבים עוי נפש אין לשבעה (ה)

(א) הסליחה הזאת חיבר הגאון בעל הט"ז על יום ששה ועשרים בסיון אשר ביום הזה הפליא ה' לעשות את הנס הגדול למענו ולמען דוד עבדו (המחבר) וכן השמים השמיים קולות המולות וחמיל עם חילו ברחו כולם והיו נודים תושבי אלק נמלטו מבין שיני פריצי איירות אורבים למרף כאשר כתבתי בהקדמה וכאשר יראה הקורא הלאה בהסליחה והמעתיקים הראשון גם השני לא ידעו ולא הבינו תוכן הסליחות ואיך יסרם הגאון ז"ל ורק זאת ידעו שנתחברה על פי אלק בית' וסמנו את ראשי הבתים באותיות גדולות ולכן הרבו שגגות שבוישים ומעוותים בלבד את הסדר ערבו את הבתים. והתרוויים החליפו מטסה למעלה רחקו את הקרובים וקרבו את הרחוקים וכתבו יו"ד במקום וא"ו וכן להיפך כמה פעמים, ואנכי כאשר עברתי בין גורי הסליחה ודקדקתי בה היטיב ראיתי אשר הגאון ז"ל יסר הסליחה הזאת מבתים בכל בית ארבעה תרוויים החרו הראשון מתחיל באות אחת מן הא"כ, החרו השני מתחיל באות אחת מן תשר"ק, החרו השלישי מתחיל באות אחת מן ש"ס המסביר אשר חתם את שמו, דוד הוא הקטן בן שמואל לוי חזק אמן ואסן' כמו שחותם עצמו בכל מקום (בכל מקום הוא חותם עצמו, דוד הוא הקטן בן שמואל לוי' וכאן הוסיף, חזק אמן ואסן') ובכל חרוי דרבינו נמצא התיבה, ישועה' או, הושיעה' או, ישועות' וכן התחלת הסליחה בהושיעה ד' לרמו את הושיעה הגדולה אשר עשה ה' ביום ההוא לו ולצאן כרעיתו, וכאשר באתי לכלל היריעה הזאת עלתה בידי לחקן ולהביא את השבוישים וסדרתי אותה בסדר נכון ובעזר שדי העיוותי עליה הערות מאירות עיני הקורא להבין כוונתו הפשוטה של הגאון והקדוש הזה זי"ע מלבד מה שראיתי שטמן ברמו גם מדברי קבלה אשר אין לי עסק בה. (ב) משרש ודמיתי אמך (הושע ד' ה') נדמו עמי. (ג) כאן רמו איך ראו בעיניהם את השונא וחילו אירבים עליהם חזק לחומה. (ד) בהבתי, ועניני ראוי' ואנכי תקנתי לפי הלשון והחרו. (ה) על שם הפסוק.... לא ידעו שבעה.

אנא ה' הושיעה
צוררים בנבליהם להשמיד קדוש ישראל
ויושע יי ביום ההוא את ישראל (ו)
פנינו לשמאל ולימין מכל צד בהלה
ליי הושיעה על עמך ברכתך סלה
עברו עלינו הניעו עד צוארנו
האל לנו אל ישועתנו
שפתינו אתנו מי אדון לנו (ז)
נפלה עלי אימתם ואחותנו פלצות ווועות
ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות (ח)
מחוץ תשכל חרב ומחררים אימה
עד מתי תהי כגבור לא יוכל להושיע ליונה
תמה
לולא (יד) רחמי יי שהיה בעזרתי
הצילני מרמים אלהי תשועתי
כעת הזאת רוח והצלה בעיני
מוב ויחיל ורומם לתשועת יי

היה לבנו דוה ונכאב ונכאה
הן היו לבני ישראל
ואמרנו אברנו כלנו ואין ידינו לאל (ו)
וערצים בקשו נפשנו לחללה
אמרת נגזרת ופניתי רק למעלה (ח)
ורם מים הורגים כמעט שטפנו
הקול (ט) קול יעקב נשמע לפני יי אלהינו
חסדי יי כי לא תמנו ממנו
טבעו גוים בשחת רשתם אשר ממנו (יא)
עיר עזו תשוחי ישועות (יב)
נשאנו למרום עינינו לאלהי צבאות
ימים רבים היינו בצרה גדולה ומהומה
בביתנו עלתה למרום השמימה
כאבל אם קודר שחותי
נשאתי עיני למרום צפיתי
לפנים זאת בישראל לשמוע אזני (טו)
שוד ושבר למשנאי ומעני

(ו) ציל ואין לאל ידינו ושנה מפני החרוז . (ז) כוונתו כי ביום האחרון אשר כמעט
שנכבשה העיר (כאשר כתבתי בחקדמה) ואמרנו אברנו כלנו , ביום ההוא שלח ה' עזרתו
וישיענו מקדוש . (ח) כוונתו כי אף בראותו כי כלתה אליהם הרעה ואמרנו נגזרנו
לא אבר תקותו ותוחלתו ופנה למעלה הרבה והפציר בתפלה ובכלל רואים אנו את כל
דברי המסורה עין בעין מתוך החרוזים האלה . (ט) אות ה', וק' שבכאן הצנתי באותיות גדולות
כי ה'א קי"ף שייך לתיבת , הקטן' מתחיתם המחבר . (י) השין שמאלית מהמלה , שפתינו' הוא
במקום סכך מתשר'ק והחרוז השלישי שהיה צריך להתחיל באות ,ט' מן ,הקטן' וכן חרוז הרביעי
חסרים ועיין בהערה הסמוכה . (יא) בהכתי' מתחיל כאן האות ,ט' מן חא"ב והשאר מעורב הכל
ביחד כמו בכל הכתים , ויען ראיתי כי שווי החרוזים מן הבית הזה הם האותיות ,עות' וראשי
חרוזים מן הבית הזה צריך להיות האות ט' מן אלף בית האות נ' מן תשר'ק
והאות נ' מן הקטן' לכן סדרתי כך . אולם מפני שהחרוז הראשון ארוך מאד ותיבותיו
רבו נגר שאר החרוזים מן הבית הזה אדמה כי התחלת הבית ,טבעו גוים בשחת
אשר טכנו' שייך לעיל לבית מן האות ח' אשר שם שווי החרוזים באותיות ,נו' למלאת את
החרוז השלישי שצריך להתחיל באות ט' מן ,הקטן' והתחלת החרוז מן הבית הזה אות ט' חסר
כאן . (יב) כן כתוב בהכתי' ,תשוחי ישועות' והדברים קשים להולכם , לכן נראה לי שציל
תשחי ישועות' והחרוז הזה מיוסד על הפסוק (ישעי' כ"ז) ,עיר עזו לנו ישועה ישית חומות
וחלי' ופי' שם הרד"ק וכן המלבים זל ,עיר עזו יש לנו אבל חומותיה לא יהיו בצורים ע"י בנין
בני אדם רק הישועה ישית ה' להיות אליה חומה וחלי' וזאת כוונת הנאון ,עיר עזו תשית
ישועות' לאמר שיסועת ה' היתה לנו לעיר עזו , ולולא זאת כבר נכבשה החומה לפני המיל
וחילו כאשר כתבתי . (יג) בהכתי' כתוב כאן ,גדולות' והוא למותר לפי החרוז כאן .
(יד) בהכתי' כתוב כאן לולי ואנכי תקנתי . (טו) בהכתי' כתוב ,אזנו' והוא טעות לפי החרוז
וכוונת החרוז נראה לי שהמחבר רמז בכאן את דברי המסורה שקראו לו את הפסוק : ונגזתי על העיר
הזאת

יושב בשמים השמיים קול המולות גדולות
אלהים מלכי מקדם פועל ישועות גדולות
טהרני מתי אעשה אנכי לביתי
י עז ישועתי
חרפה הייתי לשכני ולעג לסביבותי
חושה לעזרתי יי תשועתי תשועתי
זדים ינער ממעון קדשו
וכיבד ישועה בראשו
ואכדתי כאשר אכדתי אכדתי
אתה אלהי צור ישועתי
השיבני עד כסא כבודך להניעך (כב)
עננו באמת ישעך
דבר אחד הקם לאל (כד)
מי יתן מציון ישועת ישראל
גיל גבעות תחגורנה בעדי
על אלהים ישעי וכבודי
בי (כו) כל קיוד לא יכשו נורא תהלה
האל ישועתנו סלה

ממרום שלח איש וקולות (זו)
מהר מאד ברחו (יז) בבהלות
נפשי רפאה כי חטאתי (יח)
ויתאו המלך יפתי
סחרחר לבי אדאג מחטאתי
אדני למה תישן עורה לשובתי
עינינו אל צור ישראל וקדושו (יט)
לחבוש (כ) שבר עמו ולפאר מקום קדשו
פרצת כל גדרותי אתי (כא)
ואחר שובי נחמתי
צדק ומשפט מכן כסאך
יצר בראשית התר למלאך (כג)
קראתיך כי הענני אל
חנם נמכרנו ולא בכסף נגאל
רומה על השמים אלהי כל הארץ כבודי
זכרני אך הפעם כמו שזכרתי מעודי (כה)
שבולת מים אל השטפני מצולה
קרננו זקוף והקם עד למעלה

הזאת להשיעה וגו' וזה לפנים זאת בישראל, ר"ל מה שקראו לפנים לחקירה, לשמע
אזני' ר"ל שמעתי באזני ומה ידע כי בעת הזאת רוח והצלח יעמוד... ויגד ויבד... (טו) אם
כי כל דברי המסורה מבצבץ ועולה כמעט מן כל החרוזים כאשר לא נפלאה היא מן הקורא
אך מן הבית הזה עין בעין נראה את המסורה כוללת ויוצאת כי פתאום השמיע ה' קילות
והמה ברחו בבהלות, והאמת עד לעצמו ומי שירצה להאמין המסורה כפשוטה כמו שקבלנו כי
הקולות יצאו מן הכלי תחת ישינים שעמדו שם יאמין ולא יחוש ומי שירצה יאמין כי ה'
השמיע קילות מן השמים והמה חשבו כי מן הכלי תחת יצאו ומכל מקום הגם היה ודברי
המסורה כנים ונכונים. (יז) בהכ"י בברחו ואנכי תקנתי. (יח) בהכ"י אישר הסעתקים בלבלו
את כל הסדר כתוב, נפשי רפאה כי חטאתי טהרנו מתי אעשה אנכי לביתי יי עז ישועתי ויתאו
המלך יפתי' ואנכי סדרתי את ראשי החרוזים כפי סדר הבתים ויש כאן חרוז הראשון אות, נוך
מן הא"ב חרוז השני אות ט' מן תשר"ק חרוז השלישי אות, ואו' מן שמואל והחרוז הרביעי
מסיים במלת ישועה כמו כל הבתים. (יט) בהכ"י, צור ישועתי וקדושו' ולפי החרוז צ"ל וקדושו
והוא מיוסד על לשון הפסוק (יז' ו') ועינינו אל קדוש ישראל הראינו' ואולי צ"ל צור
ישראל וקדושו. (כ) הלמ"ד הזה כפי הנראה משמשת שתי פעמים להשם שמואל וראש התיבה
לוי' כחתיבת המחבר. (כא) כאן ירמוז שכבר החילו לפרוץ פרצות בהחומה כאשר כתבתי.
(כב) מיוסד על לשון הגמ' יומא פ"ו א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. (כג) ואתן
צאני צאן מדעיתי' יחזקאל. (כד) כלומר דבר אחד יש לו לאל לקיים מה שאמר חנם נמכרתם
ולא בכסף תגאלו. (כה) בהכ"י נקוד על התיבה מעודי וצריך לדרוש את הנקודה, אך לא אדע
מה. (כו) בהכ"י כתב, כו' כל וצ"ל כמי שכתבתי כי התחלת החרוז הוא הבי"ת מן תשר"ק
והוא מיוסד על הפסוק אל יכשו בי קיוד כי בטח שמו אנשי העיר עיניהם ותקתם בהצדיק הזה.

תחרות למה לך עם זרע יידיך (כו) אתה ידעת חרפתי וכלמתי נגדך
אמן ואמן הבטחת לעבדך (כח) עננו באמת ישעך ברוב חסדך (כט)
אל מלך יושב וכו'

ואח"כ אומרים סליחה ס"ד איך אוכל לבא עדיך תמצא ביום ג' של עשי"ת ואח"כ
אומרים סליחה פ"א און תתן ביום ה' של עשי"ת ואח"כ אומרים פומון חדש זה:

פומון . יי אל רחום ותנון וכו' עד וסלחת ... ונחלתנו

דודי ארום וצח (א)	חרפוך צרים ואתה בצל צח (ב)
כנבור לא יוכל להושיע לנצח	עד אנה יי תשכחני נצח (ג) יי יי וכו'
ואף גם זאת עולל בעפר קרני	שכינה מה אומרת מראשי ומזרועי קלני (ד)
פנה הדוי פנה זוי ואור עיני	עד אנה תסתיר את פניך ממני יי יי וכו'
דם חסידך הלא תדרשי	מדת רחמים עלינו רחמים בקשי (ה)
מאת פני יי אלהי קדושי	עד אנה אשית עצות בנפשי יי יי וכו'
הלא תזכור לי אהבת כלולי (ו)	ויררו כל עבדיך ויקבצו נדחי ויאירו אפלי
עד אנה ירום אויבי עלי יי יי וכו'	

אח"כ אומרים זכור רחמך עד הרחמים והסליחות ואח"כ אומרים תתנה ואם חל ביום
ה' אומרים והוא רחום ומתפללים מנחה שעה שניה אחר חצות היום וא"א תתנה ועושין
סעודה כסעידת פורים, כן כתוב בהכת"י:

(כו) בהכת"י יידיך ואני כתבתי לפי החרוז. (כח) התחלת החרוז, "אמן ואמן" הוא סיום חתימת
המחבר כמו שכתבתי ודבר סוד יצוק בו בהחרוז הזה פליאה ממני ואילי ירמוז כאן מה שהבטית
לו מן השמים בקריאת הפסוק, וגנותי וכו'". (כט) בהכת"י ברוב חסידך ואני תקנתי לפי הלשון והחרוז.

(א) הפומון הזה מיוסד על הפסוקים, עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך
ממני עד אנה אשית עצות בנפשי עד אנה ירום אויבי עלי, והוא על דרך המדרש הובא
בילקוט תהלים י"ג, א"ר יצחק מדה כנגד מדה לפי שאמרתי ד' פעמים עד אנה כך אני עתיד
למסור אתכם ביד ד' מלכיות ואחם עתידים לאמר עד אנה ה' ד' פעמים ... עד אני אמרתי עד
אנה מאנתם וכו' ועיין במד' שה"ש על הפסוק דודי צח ואדום והוא מן ד' בתים בכל בית
מסיום כעד אנה אחד ושם המחבר בראשי החרוזים, "דוד הלוי". (ב) בכת"י חרפוך ואנכי
תקנתי. (ג) בכת"י תשכחני לנצח ואנכי תקנתי כלשון הכתיב. (ד) בסנהדרין מ"ז א' אר"מ
בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת. (ה) המבין יראה כי הלך בעקבות הפומון, אברהם.
(ו) בהכת"י, הח"א מן הלא, ל"מ"ד מן "לוי", וא"ו מן ויררו, וי"ד מן ירים גדולות לציון את
המלך, הלוי ואנכי מצאתי את המלה, הלוי בראש שני החרוזים, בהכת"י כתוב אחר הפומון
ת"ו ש"ל ב"ע.

דברי שמואל

העתק מאגרת הרב הנאון המפורסם מו"ה שמעלקי אב"ד דק"ק
ניקלשבורג ששלח אל הנאונים המפורסמים דק"ק בראדי
בשנת תקל"ב לפ"ק.

אל אצילי בני ישראל המרתמים והגשואים והרכים. לבושי ערי עם שנים, ה'ה ראשים
רוזנים קצינים תורגנים והרבנים, מסולאים בסו ודרכמונים, הנגידים המפורסמים מנהלי עדת צאן
קדשים דק"ק בראדי כל אחד לפי מעלות כבודו על סקומו יבוא בשלום.

שמועה שמעתי ותרגו במני על יציאת הקול כרוז בקהל, קול לבנות יראים
ושלמים ההולכים ע"פ מנהגי הארצי ו"ל לחלקם חלקים שונים בין הכונים.
תיוהא קא חזינא הכא בני ציון היקרים אשר מעולם אנשי השם מהם יתר מהם
פינה אבן בוחן לבכות מהויות איכה נחשבו לנבלי. לאמר לעם ד' אלה שמארצו
יצאו חיו לפרוק עול תורה ועבודה מעל צואריהם אשר הבה כמגדל השן בשעה
בת — רבים שנתו מימיהם של תורה שבכתב ושבע"פ ולהם יד ישם בנפיה
ובסתרי תורה עומדים על פקודיהם משכן העדות שהשכינה שורה בישראל אוהבי
ד' בלבבם ונפשם ומאודם ובהצנע לבת כן יתן לידידו שינה אלו המגדדים שינה
מעניהם אשר המה ברכות בחשבון נפשם. ענוים ושפלים שייפי עיילי ושייפי
נפקא נעלבים ואינם עולבים כרחל לפני גוויי נאלמה והנהו אלמי אשתכחי דרתי
גמירי וסבירי וכל רו לא אניס להו ודחיקא להו שעתא טובא. התחת אשר עבדו
עבודה שבלב בשמחה וטוב לב מרוב כל יאמר להם כדבר אחת.... דת
בדברי ומנהגי הארצי ולה"ה העומדים ברומו של עולם ומקובלים מפי אליהו
ו"ל הושם כונם למלאכת השמים אשר דרכו בהם אבותינו הקדושים אשר בארץ
המה וכל הנאונים עברו וחלפו. רק כולם כאחד יענו ויגידו אשר ממנה לא תזוע
וכמה המנהגים והנוסחאות הובא [אולי צ"ל הביאו] הפוסקים האחרונים וחכמים
יעידו ולא יכחידו מאבותיהם אשר הלכו בעקבותיהם. העל אלה יאמרו שהם
מנהגים חדשים אשר לא שערום אבותינו. אם על הגודרים גדרים לפרצות בישראל
העומדים על נפשם ועל נפש הסרים למשמעתם שלא לזוז וזו כ"ש מפסקי השו"ע
בכל החומרות שמחמירין ומעמידין שוחטין יראים את ד' מרכים בכל דיני שחיטה
ובדיקות המסורים לכל בסכנים הדים וקלים כמבואר בכל מקום שהסכין צריך
להיות חד וחלוק מחלק וכן המנהג בכל גלילות אשכנז להשחית הסכנים ולהעמידם
על מכונם שיהא ראוי לשחיטה והחוש מעיד ע"ז שכל שהסכין יותר דק ההרגשה
במבי כזוהר. העל זאת ישימו פגולים כליהם. כי עדה השלמה ידונו בשמועה
יכלא ראוי עפ"י קול בעלמא ואויבים הוא דאפקי לקלא ומכלל כעס באו לכלל
מעות

מעות נגלה ומפורסם לתלות בוקי סריקי בהם שעושים חלדה הגרמה ועיקור בסכיניהם אשר אין הדעת סובלתן לדבר סרה כל כך על עם ד'. ואין זה כי אם רוע לב של איוהו שוחטים אשר הוגו מלכם דברי שקר ומעשה העתועים משיבים חכמים אחר ועתה יסכלו חושבים בקרבם רוח עושים ובלי ספק שאותן שהוציאו לע"ז על יראי ד' מרבים כאלו. מאכילין מריפות בישראל ובדאי כשיבדקו אחריהם ימצאו בהם שמץ פסול וכל הפוסל במובו פוסל. האם חכמים כמותם ירבו בישראל יעשו סניף סרים למשמעת אנשי דק"ק ווילנא יע"א כאלו מפיהם הן חיון. שמעו דבר ד' קציני בית ישראל הלא לכם לדעת המשפט איה איפו פיהם של מנהיגי ק"ק ווילנא ודיינים אשר מתוך כותלי כתבם ניכר אשר הבל יפצה פיהם, ואלי כתב הדבר בידיעה נאמנה ידיעת בית רבן שכל עיקר יסודם מגדל הפורח באויר וכל עיקר כוונתם נהר יוצק יסודם מהאי תיגרא דדמיא לבידקא דמיא מי המרים המאירים בשביל שני סלעים מילת נתגלגל הדבר... והכתב מוכיח שהפריוז על מדותם לכל אשר בשם ישראל מכונה אשר מעולם לא ראו אותם והוציאו לעז על כמה אנשים יראים ושלמים בלא פלוג, ולו יהיו כדבריהם כן הוא שאם איש אחד יחטא וכו'. אבל האמת אומר שכל דבריהם הבל. שמים אור לחושך וחושך לאור וגורמים חילול ה' ותורתו לתלות בוקי סריקי באשלי רברבי ישראל הפארתו. אדרבא כל האנשים אשר באו לכלל החסידים ומסרים נפשם לעבודה שכלב זו תפלה ועוסקים בתורה בכל עתות הפנאי אם לא דוחק השעה ומידת הזמן אשר מתוחים באוהל ע"כ אחביי בגלות המר הזה. מהם בעלי תשובה ומהם צדיקים גמורים מהם מופלגים אוהבים את התורה ומחבבין את לימודיה ואם אמנם מאריכין בתפלה בכל כחם מפוזין ומכרכרין הלא ראש המשוררין דוד המלך ע"ה מפוז ומכרכר בכל עוז לפני הש"י ומיכל בת שאול נשקפה וגו'. ורי עקיבא אם מניחו אדם בזוית זו וכו' וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות, אדרבא בצוק העתים הקשים בהגלות המר הזה אשר בכל יום קללתו מרובה משל חבירו ר"ל הלא יקראו לדי בהזקה ומי יודע ישוב ונחם ישוב ד' מחרון אפי... עיר ואם בישראל זאת המעטירה נדיביה טהורי ה' המה יהיו גמלים לשקר שאין לו רגלים וממהרים לרוץ לקול תרועתם לגדל ולחזק חילול ד' ותורתו בתת יד לפושעים ולכת לצים לחרף ולגדף וסור מרע משתולל יראים ושלמים... הלא לקיבוץ המו... בכס יוסף ד' עליכם אלף פעמים ככה הלא אב אחד לכולנו מדוע נבגוד איש באחיו לכם נאה להיות מחויקי ברק שלא תהי כזאת בעדר הנופץ שיחלק העם לחצי ולפשפש במעשה החסידים ופרטיותם ודקדוקיהם וכוונותיהם אולי נמצא בהם דבר טוב וישרים הם בלבותם והמטים עקלקלותם ויליכם ד' את פועלי און שלום על ישראל ולמה זאת תהי לכם למכשול ולפוקה, מי שמע כזאת ומי ראה כאלה הלא בדיני נפשות לכ"ע בעיני דרישה וחקירה ולא להיות ממקבלי לשון הרע ורכילות ושקרים ועילה (*)

בצוק העתים וסי יתן והיו כל עם ד' עובדים ד' בלבותם ויהיה ריוח בעולם הן אמת שמחללי הש"י החומאים על נפשם ואומרים שהעומדים על הפקודים ה' מקהל ד' נפרדים גדול עונם מנשוא חיו ונכון לכל השרידים אשר בשם ד' קוראים להתפלל עליהם שלא יענשו חיו וגם אנחנו חלילה לנו סחרול להתפלל בעד שארית ישראל ועל משמרתנו נעמוד ונצפה שהש"י יהפוך לבבות בניי שיהיו כולם למובה כאיש א' חבירים. אך אם תאבו ושמעתם לעצת הקמן שבקמנים כמאמר חז"ל אשרי הדור וכו' זאת עשו וחיו להשיב מחשבתם מעל עם ד'. קראו שמה קול גבני כרוז לאמר עוד הפוצינה ערי ממוכ וכל הרוצה לעשות א"ע ת"ח עושה וכל מי שיושב ולומד ולו יד ושם בגפ"ת וקובע עתים לתורה בכל עתות הפנאי ויראי השם אף שאינם מפורסמים רשות נתונה לעבוד עבודה בלב בכל כחו ולהחמיר על עצמו בכל מה דאפשר הן במלבושיו ועולתו אשר יעלה בית ד' אחד המרכבה ואחד הממעים ובלבד שיכוין לבו נאמר בו ריח נתיח. יעלה לרצון לפני כבודו יהי כזית הודו והאמת אמרו מי יודע להלך נגד החיים לעשות תהומין למעלה לחלק בין מפורסם לשאינו מפורסם בין נער לזקן קרוב ד' לנשכרי לב ואת דכאי רוח יושיע בלא פלוג. ואשרי ירא ד' כשהוא איש. גם בענין ההלפים לא דבר חדש הוא בעולם ולא דבר רק הוא מכס אם יעמדו על החקירה והעיון ולא באומדנא דמוכח וע"פ העדאות שוהמים בודאי יתנו עדיהם ויצדיקו את הצדיק דמעיקרא ואדרבא נכון לעדת ד' מובחר הקיבוצים שבגלות המר אשר כל המפוזרים סופנים עליהם ירימו קול בחרט אנוש לכל קהלות מדינות לימא ובפרט לאנשי ק"ק ויילנא בדרך מוסר השכל להסיר התלוונה מקרבם לרפאות השבורות עמנו וצער משגב חומותינו אשר צדקתם עומדת לעד לעולמים וישועתם לדור דורים לבבות אש מעליהם אשר העבירו אחיהם עליהם את הדרך וכל העוסקים יהיו לשם שמים ואנא מהכא מוכן לכתוב לק"ק ויילנא מעיין בחפש כתב התווכחות להם ולגדולים שבהם ואתם מהתם והיה שלום על ישראל כל [אולי צ"ל בלי] מחזיק מחזיק הרבה מאלקי המערכה אולי יחנן ד' שארית יוסף ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל ולפני אחבי' להיות מן המסייעין המרחקין [המרוחקין] בזרוע ולגדור פרצות הכחלוקות ולתשובתם הרמה אצפה ואיחל לא תוחלת ממושבה. ד' אלקים יעזור לנו ויסיר כעס מלבנו ויעביר רעה מבשרנו ולא יהי' במחנינו שנאה וקנאה ותחרות ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום השקט ובטח שלוה ושאנן עד ביאת ינון יהיו עליהם רענן.

כה דברי המדבר לכבוד התורה ויראה והוא כבוד הכורא ויחברך ויתעלה ולכבוד ת"ח ידידי ה' ית' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו הכ"ד הק' שמואל שמעלקי בהגאון אמי' מי צבי הירש וללה"ה הלוי איש הורוויץ.

מאורות נתן (א)

תולדות הגאון ראש הגולה מוהר"ר נתן נטע כהנא זללה"ה אב"ד
דק"ק אוסטרעא והגליל.

א.

אחר הגאון המהרש"א ז"ל ישב על כסא האב"ד בעירו והגליל הגאון
ראש הגולה מוהר"ר נתן נטע כהנא כהרב הגאון הגדול מוהר"ר משה מרדכי
בה"ר נתן נטע הכהן אב"ד ור"מ בק"ק בערוזאן וראש ישיבה בק"ק לבוב
(ב) ובין שמונה עשרה גאוני הדור שסמכו את ידיהם על ראש הכהן ובאו
בהסכמתם על ספר השי"ך שנדפס בשנת (ב'קצ"ש) ת"ו לפ"ק בא גם הגאון
מוהר"ר נתן נטע כהנא אב"ד מעירו והגליל בהסכמתו וביום הרגב שעשה
בעירו המעליצקע בשנת ת"ח ברח הגאון הזה מעירו ולא נודע אנה פנה
גאוננו זה. ואני קבלתי מפי זקן תורני אחד הנאמן בדבריו שהג"מ נתן נטע
ברח מעירו עוד כמה ימים טרם שבא חמעליצקי לעירו וסיפר לי ענין גדול
שקיבל מזקני הדור שלפניו על דבר בריחתו והדברים שעברו אז בינו ובין הגאון
הקדוש המקובל האלקי מוהר"ר שמשון מאסטרפא פלי זללה"ה והוא פלא
והדברים לא נתנו לכתב. בספר "מחנה ארון" להרבני המופלג מוה"א אהרן
מטרעבאלי בעל המחבר "שם אהרון" מקלו של אהרון" כותב בהקדמתו כי
אם אבי היתה בת הגאון הקדוש הרב המאוה"ג מוה"א יצחק שהיה אב"ד בק"ק
סטנאב אחי הגאון המפורסם מ"ו נטע אב"ד דק"ק אוסטרעא".

ב.

ולמען דעת ערכו הגדול של הגאון הזה הנני להעתיק מה שמוצאתי בספר
"זרע אברהם" על הספרי מהגאון מוהר"ר אברהם יקותיאל זלמן
ליבשינטיין ז"ל בפרשה ואתחנן (פיתקא ל"ה) על הפסוק וקשרתם מביא
שם את לשון הפיוט אהבה לשבת נחמו "דין נשמע תורת שמע. בכל לשון
להתמלל. הלא נודעה. בארבעה. אשר פירשו וקנינו". והאריך שם אחר כן מביא
המחבר "זרע אברהם" את הספר "אספקלריא המאירה" מה שפירש על הפיוט
הזה ובסוף דבריו כותב שם... וקושטא דמילתא ראיתי בכתב יד איש קדוש
המקובל האלקי הגאון מוהר"ר שמשון מאסטרפא פלי שכתב להגאון מוהר"ר

(א) העתקתי פרק אחד מספרי, מזכרת לגדולי אוסטרעא לרונבא לפני החכמים ויען
כי גליתי ושערתיו בפרק הזה חדשות אשר לא נודע עוד לחוקרי קדמוניות בחרתי בו והיה אם
כוונתי אל האמת מה טוב ואם לאו אקבל את האמת ממי שיאמרו אם אך יסתור אשר בנתי
בראיות נכונות.

(ב) מספר, אנשי שם" להרחם והחוקר הגדול הר"ר שלמה באב"ד עיר יטוב בשיבה
(פי' שם"י) ומביא שם בשם ס' טוב גיטין שיא אית ג' ס"ק ו', שכן היה חותם הרב נ"ה נטע
כהנא אב"ד דק"ק אוסטרעא, נתן נטע יטבה בן א"א כרנא ורנבא הגאון מוה"א
משה מרדכי כהנא".

מאורות נתן

נמסע אביד דק"ק אוסמרהא זצ"ל זה לשונו שוב אדוני מי פה ארץ הקודש באתי לכתוב שורותיי וכי מה שזכני השם... וגם בפיוט שבת נחמו "דן נשמע... הלא נודעה בארבעה אשר פרשו זקנינו" ודבריו סתומים מאד. והנה בעל הפירוש שבמידור פ... אכן אדוני מ"ו הנה בשבועה חי עולמים ית' ויתעלה. כי בלילה הזה פ' וארא שעבר ראיתי להנאון מוהר"ר נמסע מקראקא בעל ספר "מגלה עמוקות" בחזיון לילה ואמר לי שפירש החרוז הזה "בארבעה אשר פרשו זקנינו" יש לו ריון עליונין אכן לפי פשוטו הכי פרושו שכדי מסכתות בגמרא מוזכר ששמע בכל לשון לא פחות ולא יותר ואלו הן (מס' סוטה ל"ב) (ברכות ד' י"ג) (מגילה מ"ז) (שבועות ל"ט) והענין פלא אראה בנחמה שגליתי להוד כיתר מה שללבי לא גליתי וכי עכ"ל והנה מלבד שהדברים האלה נפלאים הפלא ופלא ויקרים מאד זכינו לדעת את פרשה גדולתו של הנאון מוהר"ר נתן נמסע כהנא ז"ל אביד מעירנו אם הנאון האלקי הקדוש מוהר"ר שמשון מאסמראפאלי חלק לו מלא חפניו תהלה וכבוד וקרא אותו "אדוני מי".

ג.

מתולדותיו מצאתי (א) את בנו הנאון מוהר"ר מרדכי אביד דק"ק מאהליב רוסיא. בספר שו"ת הנאון מהר"ם זיסקינד רוטניבארג מצאתי תשובה אחת ממנו וחותם עצמו "נאום הצעיר מרדכי בן א"א מרנא ורננא הנאון מוהר"ר נתן נמסע כהנא זללה"ה חונה על צבא רוסיא היום יום ד' גי טבת תשי"ד לפ"ק פה מאהליב והוא היה גם אביד בעיר אפ"טא (כן כתב בעל לוחות זכרון דף 65 בהערה). (ב) הנאון מוהר"ר משה אבד"ק פולנאה בהנאון מוהר"ר שלמה סגל חר"ק אבד"ק לבוב היה חתנו של הנאון מוהר"ר נתן נמסע כהנא אבד"ק אוסמרהא (דור ישרים לידידי הרב כהן צדק דף 26):

ד.

כעת ראיתי בספר "ספרות ישראל" להחכם ד"ר משה שטיינשניידער עלה 416 כותב שם "על המחברים האלה עלינו להוסיף עוד מחבר פלוני אלמוני אשר סיפר בשפה אשכנזית מפרדת [ונקרא בשם חורבן הגדול] את דבר התלאות הרבות שמצא את היהודים בעיר אונגאריש בראד (במורביא) אשר "המיתו שם התורקים יהודים רבים וביניהם את הרב נתן בן משה מאוסמרהא 1683" ת"מיג" עכ"ל ולפי דעתי הוא הנאון רנן אשר שמו העצם הוא נתן והוא בן משה והוא הרב מאוסמרהא שברח מעירו מחרב הקאזאקין ולאחר חמש ושלישים שנה נפל בחרב התורקים והוא פלא...

ובזה זכיתי (אם לא שגיתי בהשערתי) להשיב על השאלה אשר שאלתי אנה פנה הנאון הזה? ואין משיב לי גם איכל לאמת את מסירת הזקן שגלה לי מענין בריחתו... ולא איכל לגלות הדברים בכתב.

הוא ציון לאיש מצוין גדול וחסיד בדורו מוהר"ר מנחם מענדיל
אב"ד דק"ק ראָוונא ו"ל.

בין גאוני וחסידי מדינת וואהלין שהיו במחצית הראשונה למאה הששית
היה הגאון והחסיד מפורסם בדורו מוהר"ר מנחם מענדיל אב"ד דק"ק ראָוונא
פלך וואהלין חר מתלמידי האשל הגדול החסיד האלקי מוהר"ר דוב בער זללה"ה
מ"מ ממעורמש. זקני בית ההוראה זכירו את שם ר' מנחם בהדרת כבוד גאון
וחסיד. ומצאתי אותו שבא בהסכמה על כמה ספרים שנדפסו במדינת וואהלין
יחד עם הגאון והחסיד מוהר"ר לוי יצחק ז"ל אב"ד דק"ק בארדישטוב ועם
הרב החסיד המקובל מוהר"ר אשר צבי ראב"ד ומ"מ דק"ק אוסטרהא וקארעץ
ובן עם הגאון מוהר"ר בצלאל מרגליות אב"ד דק"ק אוסטרהא והגליל
ז"ל וחותם עצמו "הק' מנחם מענדיל החונה בק"ק ראָוונא יצ"ו". הרב בעל
המדרש ספר "עצי לבונה" בהלכות פדיון בכור סימן ש"כ נושא ונתן בהלכה עם
הגאון מהרמ"מ מראָוונא ושם מביא פלפול ארוך שהיה לו עם הגאון מהרמ"מ
ז"ל והדברים נמשכים על כמה דפין ובכל פעם שמביא דברי הגאון מהרמ"מ
מסיים "ע"כ דברי הרב ז"ל ונכונים הם וראויים למי שאמרם" וכפי הנראה מדברי
הרב בעל "עצי לבונה" הניח אחריו הגאון מהרמ"מ בכתב השובות שהשיב
לשואליו בדבר הלכה אך לא ראו אור. ואני בהיותי בעיר זסלב לבקר שם את בית
הקברות הישן מאד מצאתי את קברו של הגאון מהרמ"מ בין מבחר קברי הגדולים
הספונים וטמונים שם ושאלתי את פי אנשים סבת מנוחתו בעיר זסלב ואין מניד
לי, אחר כן מצאתי איש ישיש אחד ואמר לי שקבלה בירו כי הגאון מהרמ"מ
בא מעירו לזסלב לדרוש שם ברופא הגדול שהיה אז אצל הדוכס סאנגאשקע.
רגליו הובילוהו למקום מנוחתו ושם עלה שמים ונקבר בין גדולי העיר ז"ע.

ואלה הדברים הקיזים על מצבתו :

כתר תורה

פ"ג

הרב הגאון הגדול
הגאון המפורסם מ"ו
מנחם מענדיל במ"ו מנחם
אב"ד דק"ק ראָוונא יצ"ו
נפטר י"ג.... שנת א"ן
ה'צ"ד אב"ד אלא לדורו
אב"ד (תקס"ב) תנצבה

(*) יען כי לא נשאר אחריו שום ספר אשר יקרא שמו עליו אמרתי להציב לו ציון
בילקוטי לזכר עולם יהי' צדיק ואולי יכתוב אחד מן החכמים את תולדות רבני וואהלין יקח
את דברי לחומר ויוכרני לטובה.

שלומת רשעים

המסור (א)

עת אשר חושך הבערות כסה ארץ. וערפל קנאת ושנאת הדת לאימים. עת אשר שלט אדם באדם לרע לו. הפריצים העריצים פָּשְׁלוּ ממשלה בלתי מוגבלת איש איש בעירו ונחלתו. דבריו דברי מלך שלמון. בידו להמית לענוש נכסין לגרש מן נו העיר לכל מאן די יצבא ומי יאמר לו מה תעשה. בעת הזאת לחרפתנו ולכלמתנו מהרסינו ומחריבינו סמנו יצאו. כי נמצאו או בעמנו רשעים ישור כשך יקושים אנשי בליעל פועלי און מלשינים אשר מצאו להם מסלות בחצר הפריץ ובמה יתרצה זה אל ארוניו להקרא בשם "חשוב אצל הפריץ"? אם לא בהביאו מראשית כל דבה על אחיו בני בריתו לחפאות דברי שקר אשר כדא מלכו על האנשים אשר לא נתנו אל פיו ולגלות מסתריהם. כמה דמי נקיים שפכו המוסרים האלה ולא תמלו. כמה אנשים נהלו נהרנו נשרפו נחתכו לגורים על לא חמס בכפם על ידי הרשעים האלה. רבים חללים הפילו ועצומים כל הרוניהם ואף רגע אחרון טרם מותם בעמדם על פתחי של נהינם לא חזרו בתשובה הרשעים האלה והניחו אחריהם צרות צרורות על ראשי העדה (ב). פלצות תאחזנו. לבנו נשבר. חמס יהלוך לשמוע קול דמי אחינו הנקיים צועקים אלינו מן האדמה. ודמינו ירתחו בקרבנו. רוחנו שלהבת על אנשי און פועלי רצח שופכי דמי נקיים המלשינים האלה אשר שחתו רחמם הפרו

(א) בלשון חז"ל בגמרא נקרא המלשין את חבירו, "מסור" לפי שמוסר אותו או את מסונו ביד גוים וחרביו אמרו, המיונים והמוסרות. אך על לשון החכמים האחרונים שגור לקדוהו "מסור", וראיתי בתו"ט מסכת נדרים פ' יור משנה ג' מביא בשם רבו הנאון מהר"ל מפראג ו"ל שדרש בשם מסור, לפי שא"פ שלשעתו הוא הפועל ומוסר לאחרים אבל קראוהו "מסור" כי בוא יבוא יומו ולא יאחר והרי הוא נכסר'.

(ב) ייתכן היא בפי זקני העיר אשר מסור אחד לאחר מותו הביא את דבתו רעה אל הפרץ על הקהלה ובוה העיר חמת הפריץ על אנשי העיר ועשה בהם נקמות וצרות גדולות וכאשר שאלתי היכי תמצא? זקן אחד אסברא לי: מעשה שהיה במסור אחד אשר כל ימי חייו עשה שמות בעיר וסביב וגרם צרות גדולות להקהלה שהלה מחלה אנושה מאד וכאשר ראה כי לא יקום עוד ממסתו שלח וקרא את ראשי העיר בבה והתחנן להם לאמר אחד שובי נחמתי על כל הרעה אשר עשיתי לכם, אנא שאו נא פְּשָׁעִי והטאותי כי רעה גמלתיכם, מיתתי תחי כפרה על כל עונותי כי קברו, והנני מבקש מכם רבותי לתת את שאלתי אשר תיכף אחר מותי תצוו לחלק לי כל מיני כיוון לחתוף אותי ממטתי על הארץ קבורת חמור יקברו אתו סחוב והשלך אל מקום בית הקברות ובכל הדרך יסלקוני הנערים באבנים ויעפרו עלי בעפר אולי אכפרה בזה מעט מעונותי הרבים. חשובי הקהלה אשר חשבו כי מקורות לבו ידבר (ומי לא יודע תכונת בני עמנו כי לבם לב בשר רך מאד ונוחים הם להתרצות ולהתפייס גם להאיש אשר שפך דמם כמים) הבטיחו לו למלאות את שאלתו והלכו להם, והמסור שלח אל הפריץ לאמר שמעתי כי אנשי הקהלה מתלחשים ויחשבו רעה לי יען כי עבדתך באמונה ולמען אהבתך שחתי ברית אחי בני עמי גלית לך את מסתריהם לכן אחר מותי יעשו נקמות כי קבורת חמור יקברוני שמי ישאר לקללה ולדראון עולם למען ישמעו וייראו ולא יעשו עוד כמוני ולאות כי גִּיְסִים דברי תיכף אחר מותי תשלח מעושי דברך חרש והם יראו ויביטו, ואחר מת המסור עשו לו העדה כאשר ביקש להם ומסרתו החצר עמרו חרש וראו ובאו ויכפרו את הכל להפריץ והפריץ עשה נקמות בראשי הקהלה וענש אותם וקנס עליהם לתת הון רב לבית המסור.

הפרו ברית אחים והובילו כצאן למבחן בני בריתם על לא חסם בכפם לשמם ולזכרם ירנזל כל איש — אשר דביו ימי עמנו לא מוזר לו — עד היום הזה — המוסרים והמלשינים האלה הפילו ביהם על כל אנשי הקהלה ומשאותם פחדו ורעדו גם נכבדי ראשי ועשירי העדה. לכן אם כי בלבם תכלית שנאה שנאו את המסור ולוא ראו דמו שותת לארץ לא התקררו דעתם. אך מאימת הפריץ אשר תבעתם היכרתו נגד רצונם לחלק כבוד להמסור ולמראית עין בחלקות שחו וחנפו לו הראו לו אותות אהבה. והיה אם משתה עשה אחד מנכבדי העיר קראו את המסור בין ראשי הקרואים. כבדו אותו לשבת בראש והביטו עליו בשבע עינים להבראו מראשית כל מטעמים. הגישו לפניו התיבה הראוי להתכבד מבשר ודגים וימלאו את גרונו ממבחר היין ואחר כן העניקו אותו בכסף וזהב וכל אשר שאלו עיניו לא אצלו ממנו. לכן צפן צשת גבר חיל המסור ויגבה לבו מאד. עד אשר גם רב העדה עם תירתו וצדקתו לא נחשב בעיניו. והיה אם לא רצה רב העיר לחלל כבוד תורתו להענות מפניו אכל קורצא בי ארוננו הפריץ וימגר לארץ כסאו ויגרשהו כן העיר או גם העביר בשלח חייתו של הרב. אכן לפעמים אל נקמות ה' הופיע לנקום נקמת דם עבדיו אשר שפך המסור ואל גמולות גמול השיב לו נקם ושלם ולא כמת כל אדם אך כמיתת תחלואים ובמגפה מת המסור. או כאשר זמם לעשות לאחיו עשו לו הרגו או תלו אותו ועין בעין ראו כי יש אלקים שופטים בארץ. והנה לרגלי עבודתי בספרי "מוכרת לגדולי אוסטריה" בא לירי "מגלת יוחסין" למשפחת היילפרין כתבה הרב הגאון המאוה"ג בעל "ערוגות הבושם" "ושם אריה" שם ראיתי מעשה אחת ממסור אשר חלה בו קללות הגאון מוהר"ר ישראל היילפרין (הוא היה אב"ד ור"מ ב זס"ב וזס"ב ואב"ד באוסטריה ואת הולדתו ותולדות בניו כתבתי על ספרי) ושקל למטרפסיה בו ביום והנני לספר אותה לפני הקרואים אשר ישמחו כי יחזו נקם. וזה לשון הגאון הנ"ל "הרב הגאון ר' ישראל היילפרין (חריף) ז"ל היה גם איש מופת ופעם אחת אירע "שעשה משתה ושמחה ובתוך הקרואים בא להמשתה גם המסור מהדוכס הגדול "דק"ק וסלב והלך המסור וישב בראש הקרואים ויאמר לו ה"ר ישראל חריף ז"ל. לך במקום אחר כי מקום הזה מוכן הוא ללומדי תורה ויחר אף "המסור ויאמר אלך ואוכל בי קורצא אצל הדוכס והשיב לו ה"ר ישראל ז"ל "מובטחני בהשי"ת שלא תבוא אל הדוכס והמסור לא המה אוננו לדבריו ויצא "ללכת אל הדוכס וכשבא אל הגשר של הדוכס לילך דרך שם אל המבצר והיה "רוח גדולה וחזק בא וישא אותו אל תוך המים ששם הגשר ונשבע במים. והנה "בתחלה לא נודע שנשבע במים אך אחרי כן שראו בני ביתו שאחרו פעמיו לבוא "הלכו לשוט בעיר ולבקשו ויבקשוהו ולא מצאוהו אח"כ ראו שהכלב שלו אשר "היה רגיל המיד לילך אחריו הוא עומד על הגשר צועק וגונח בקול תאניה. "ויתבוננו ויאמרו איש אל רעהו אין זה כי אם שנשבע במים שתחת הגשר הזה "לזאת הכלב צועק ומתאונן על אבדן בעליו ויחפשו בנהר ומצאוהו שנשבע. או "נודע הדבר שבשביל שרצה לדבר מלשינות על הצדיק הרב ר' ישראל גלל כן עניש

"ענוש נענש בראי לו. כן יאבדו כל אויבך די עכ"ל. מהולל שם ה' אשר העביר רוח חכמה על הארץ וישוכו מים הזידונים וברוך הנואלנו סכף הפריצים העריצים הנאיונים ומלשון המלשינים והמוסרים העברנים. מי יהן ומלאה הארץ דעה את ה' ואז יתמו גם שונאי בני שם ושלום על ישראל.

אוסטרדא *

שיח יצחק

העתק ממכתב שכתב הרב הנאון המפורסם מוהר"ר יצחק דוב בער אב"ד ביאוליוויץ (א) בעהמ"ח ספר באר יצחק לאחיו הרב הנאון החסיד האלקי נור הקודש מוהר"ר מאיר מרגליות וללהי בעל ספר מאיר נתיבים.

ב"ה אור ליום ד' י"ג מנחם תקל"ח.

שלום לכבוד אחי חביבי כנפשי ולבבי הרב הנאון הגדול החריף ובקי מופת הרוח המפורסם המופלג וכופלא עושה פלא כש"ת מוהר"ר מאיר נ"י.

מאחר שמזדמן פ"פ כבוד אהוי מחות' חביבי הרב ה"ה המופלג ומפלא חכם וסופר כבוד מוהר"ר משה יחיאל סג"ל בהמנוח הנניד המפורסם מוהר"ר ליב ז"ל מו"א לקווא. אשר הורם והונף לרב אב"ד דק"ק פאָהריבישט מקום דירתו כי שם ביתו זה אשתו אשר לקח משם. יראה כ"ת לקרב אותו בכל מיני קירוב באהבה. הלא הוא נין ונכד של אדיו חותני זקני הרב הנאון המקובל אלקי מוהר"ר יצחק ז"ל שהיה אב"ד דק"ק פוזנ' והגליל יצ"ו נכד אחות חיו (ב) הרב הנאון המפורסם מ"ו יעקב ז"ל (ג) שמלא מקום אביו הנאון הנ"ל דק"ק פוזנ' והגליל יצ"ו. כבודו הוא כבודי וכבוד בני הרבנים קרוביו. ואגב בקשתי ימחול כ"ת לכתוב הסכמה שלו על ספר חבורי אשר ת"ל סימתי על הרמב"ם ה' קרבן פסח חבור נאה בפלפול נמפ"ת וראשונים אשר קדמו לפרש דברי קדשו ויהיה ערך פ' בוגין ויותר. כי בדעתי להביא אל בית הדפוס בק"ק זאָלקווא דוקא על נייר יפה ומכורך יפה. אינני חפץ בשום הסכמה כ"א מכבוד ה' הרם. ולא צריך להמיל שום גודא שלא להרפסו בלתי רשותי. כיא להעיד על פלפולי. והמעם אשר נמרתני בדעתי לכתוב על ה' ק"פ. היות שמי אשר נשהנה בהלוי

(א) סחורשויו על ש"ס נדפס בסוף ס' מאיר נתיבות לאחיו ז"ל. (ב) ר"ת חותני ועתי זכינו לדעת כי הנאון מוהר"ר יצחק מיאוליוויץ היה חתן הנאון מוהר"ר יעקב מסוונ' וזה יהיה לתועלת לכותבי ודורשי קדמוניות. (ג) הוא חתנו של הנאון והחסיד שבכהונה מוהר"ר נפתלי הכהן שלקח את בתו כרת שפרינצע וכאשר עלה הנאון ר' נפתלי מסוונ' לעיר פפד"ם ישב חתנו הג"ר יעקב אהריו על כסא הרבנות בעיר מסוונ'.

המעתיק.

ונקראתי בשם יצחק ובעת הנירל שהמילו על שנוי שמי. היתה מ' ר"ה לפני אדיו אני המופלג הרב מ' צבי הירש ז"ל (ד) ונפל בגורלו הרף אשר שם דברים הללו "בפסח נולד יצחק" וקראתי שם חבורי "באר יצחק" והנה כל ה' ק"פ ציינתי והעתקתי דברי הרמב"ם באמצע ודברי מן הצדדים וקראתי שם ההלכות של הרמב"ם "לשון המשנה" ודי לזה [בזה]. לכבוד בניו היה הרב הגאון מ' ש"א"ל (ה) והרבני החריף מ' בצלאל (ו) אני כותב תמיד גם לבני הרב הגאון הנ"ל כתבתי כאלה ומפני אישון לילה קצתתי הכיר אחיו רוש"ת באהבה ובלב וניח הכותב באישון לילה.

ה' יצחק דוב בער החונה ביאוליוויץ וגליל פדאלי.

הרי זה בבי יתן.

על הפסוק (במדבר לב) יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחווה תמהו בעלי הדקדוק יותן זכר והארץ נקבה. (והחכם הראב"ע כתב כי ארץ הוא לפעמים לשון זכר לשימתו "כל דבר שאין בו רוח חיים זכרוהו ונקבהו" ונפלאתי הלא שם כתוב הארץ הזאת) וכן תמהו בעלי הדקדוק על הפסוק (מלכים ב' כא) "יותן את אבישג השונמית לאדוניוהו לאשה" עיין מה שפירש שם הרד"ק ז"ל. ואנכי מצאתי רמז נכון בשני הפסוקים האלה כדרך כל יוצא מן כללי הדקדוק שמצאו בו בעלי המדרש או בעלי הקבלה רמז איש לפי דרכו וזה הדבר:

(א) ידוע כי משה רבינו נקבר בחלק בני נד כמו שאמרו חז"ל על הפסוק כי שם חלקת מחוקק ספון (סוטה יג) ובני נד ידעו מזה בעת שבאו לבקש אחותם מעבר הירדן מזרחה (במדבר לב) כמו שפירש רש"י ז"ל על הפסוק כי שם חלקת... "כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה ספון" וזה שרמזו לו בני נד יותן (הוא משה) את (עם) הארץ הזאת לעבדיך לאחווה... ובזה יתורץ ג"כ מדוע בתחלה כתוב "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני נד מקדים את ראובן לגד כסדר תולדותם ואח"כ כתוב ויבואו בני נד ובני

(ד) הוא הגאון המפורסם בתורה ובחסידות מוהר"ר צבי הירש מרגליות אב"ד דק"ק יאוליוויץ זללה"ה. (ה) הוא הרב הגאון מוהר"ר שאול אב"ד דק"ק לובלין והגליל. (ו) הוא הרב הגאון מוהר"ר בצלאל אב"ד דק"ק אומסטר הא ובספרי מזכרת לגדולי אומסטרות כתבתי תולדותו.

ועל הסכתב הזה המלצתי דברי חז"ל במד' רות רבה א"ר ועירא מכלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר ולכה נכתבה ללמדך כמה שר טוב לגומלי חסדים כך הסכתב הזה אין בו לא חידושי תורה ולא ידיעות נחוצות לחובבי קדמוניות אך תמימות ואמונה שלימה בדברי חז"ל וליסוד תורה לשכה ולא לשם עושר (ולכן לא רצה להטיל שום נדא על המדפיס בלי רשות) כפכה ועולה מן הסכתב הזה וראיתי בו כי טוב להוציאו לאור לסען חובבי דברי קדמונינו הגאונים זכרם יבורך.

המעתיק.

ובני ראובן, ויאמרו למשה מקדים נד לראובן אכן יען כי משה היה ספן בחלקם של בני נד לכן הקדימו הם ורמזו לו הדברים .

(ב) ובדרך הזה פרשתי את הפסוק יותן את אבישג השונמית . . . ידוע כי אין נושאין אלמנותיו של מלך ואין משהמשיך בשרביטו כי אם מי שימלוך תחתיו וארוניה שרצה למלוך תחת דוד רצה לקחת את אבישג למען יחזיק במלוכה ובעת שבא ארוניה לפני בת שבע לבקש מסנה שתדבר לשלמה שיתן לו את אבישג הבינה כוונתו כי לומש הוא את עיניו על המלוכה . אכן מפני שהבטיחה לו לדבר אל שלמה הוכרחה לקיים את דבריה אבל יראה פן לא יקשם שלמה בנה את לבו להדברים וימלא את שאלתה . לכן רמזה לו מזמרת ארוניהו בתוך שאלתה ואמרה לו יותן (הוא שלמה) את (עם) אבישג לארוניה לאשה כי אם יותן לו את אבישג לאשה , אז יחזיק גם את רסן המלוכה בידו ויהי גם שלמה לעבד לו . אכן שלמה שהבין תחבולות ארוניה התרגש מהר לדבריה ואמר לה , ולמה . . . ושאלו לו את המלוכה אם דברי ימצאו חן בעיני החכמים ישמח לבי גם אני .

מענדיל ביבער .

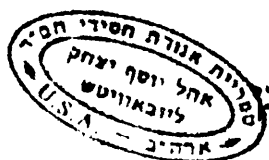
מאמר קשת וזמן

דרשתי במקהלות נכבדי העיר נבית , התלמוד תורה" פה אוסטרדה בשנת שושנה בין החוחים .

דוד המלך ע"ה כאשר נשא את קנתו על שאל ועל יהונתן בנו פתח : ויאמר ללמד לבני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר . להבין קשר המליצה הזאת עם דברי הקינה על שאל ועל יהונתן בנו עלה בדעתי רעיון נכון בעזר שדי ואותו אציע לפניכם .

א.

במדרש איכה א"ר אבא לא עמדו להם פילסופין לעכו"ם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי אמרו להם יכולין אנו להודווג לאומה זו (הזאב יארוב המיד ומתנקש למרוף את השה אם השומר יסיר השנחתו ממנה) אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולן אי אתם יכולין להם ואם לאו אתם יכולין להם . שכן הבטיחם אביהם ואמר להם הקול קול יעקב והידיים ידי עשו כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידיים ידי עשו וכ"ז שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות והידיים ידי עשו (הנאווה הוא במקום או כמו ומקלל אביו ואמו לאמר אחת משתים או הקול קול יעקב או הידיים ידי עשו) וע"פ זה נבין מה שאמר דוד הע"ה מפי עוללים ויונקים יסדת עוז — זה התורה — למען צורריך להשכית אויב ומתנגם הקמים עלינו לרעה .

יד

מאמר קשת ומגן

ב.

ובזה פרשתי את הילקים (תהלים מז) לכן שמח לבי ויגל כבודי. אמר ר' אבהו גילה בשעה שהקמנים עוסקים בתורה כבוד בשעה שהגדולים עוסקים בתורה לפי שהקמנים בהבל פיהם שמצפצפין בתורה משברים ומחלישים כחו של האויב ומתנקם לכן גילה היא לישראל בשעה שהקמנים יושבים ועוסקים בתורה. אמנם לפי שהקמנים בעל כרחם ושא לארצונם לומדים את התורה כי לא יבינו עוד ולא יעצמו את מתיקות נעימות התורה ונוכל לחשוב כי לימודם הוא אך להגן בעדנו מפני האויב ולימוד כזה שהוא שלא לשמה — של תורה — אך למגן בעלמא לא לכבוד הוא להתורה. אמנם אם הגדולים אשר דעת ותבונה להם וברצונם החפשי לומדים את התורה ולא למגן ומחסה כמו שאמרו אינו דומה הכל שיש בו... הלא לכבוד והפארת הוא להתורה וזה שאמר "כבוד בשעה שהגדולים עוסקים בתורה".

ג.

רבותי! ידענו אשר מאז היינו לגוי לא על הרבנו נחיה ולא על קשת ומגן וכלי מלחמה נבמח כי אם על השם ותורתו נשים מבטחנו והוא ילחם את מלחמתנו אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם... ודוד המלך ע"ה אמר: "ידע כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' כי לה' המלחמה" ולכן כל הארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר והבינו עצמם לבוא לארץ כנען לרשת גוים גדולים ועצומים וערים גדולות ובצורות בשמים לא מצאנו שלמדו שם ידיהם לקרב וכן לא הבינו להם כלי מלחמה אילי ברזל וכלי מפין וכלי תותח הגדולים על פי שיטת קראפ כי אם למדו חקרו ודרשו את התורה כפי משה ואהרן שם לו חוק ומשפט והבטיחם השם אם בחוקותי תלכו. וירדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו. ועל המלחמה הראשונה שלחנו בני ישראל עם הקוצץ אשר קרם בדרך כתוב לאמר והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו... ואמרין במשנה (ר"ה) "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוכרות מלחמה אלא לאמר לך בזמן שמסתכלין ישראל כלפי מעלה ומשעבדין לכן לאביהם ישבשים היו מתגברין ואם לאי היו נופלין".

ד.

ומאז מעולם בעת שלחנו מלחמת מגן ותנופה נגד הצרים והקמים עלינו להכחיד את שמנו לא על כחתי ועוצם ידינו במחנו כי אם על השם הנפרע לנו מצרינו כאשר אמר דוד ע"ה בניעם ומירותי: "בך צרינו נגנח בשמך נבוס קמינו כי לא בקשתי אבטח וחרכי לא תושיעני" ופירש הגאון מלכים ז"ל "כי אך בך (בתורה) בעזרתך צרינו נגנח... כי אי אפשר שתניח אותנו אל המקרה והמבע שאנחנו בעצמנו ננצח את האויב לא יושלם זה בין מצד הפועל בין מצד הפעולה (מצד הפועל) לא בקשתי אבטח שאין אנו מלומדים עוד להלחם

ולא

(ולא מצד הפעולה) כי חרבי לא תושיעני שהחרב היא מתנגדת לנו כי לא נתן ליעקב ברכת החרב ואמרינן בגמ' ב"ב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי. וכי בחרבו ובקשתו לקח? הלא כבר נאמר כי לא בקשתי אבמה וכי אלא חרבי זה הפלה (פרשתי על דרך רוממות... וחרב פיפיות בידם) ובקשתי זה בקשה ואמרו במדרש ואנכי תולעת... מה תולעת אין כחה אלא בפה אף ישראל אין כחם אלא בפיהם תורה והפלה.

ה.

רבותי! הלא ידעתם כי בני ישראל נמשלו לשה כמו שנמצא כמה פעמים בגי' "שה פזורה ישראל", "ואתן צאני" "צאן קדשים" "ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו" והפיימן יסד על פי המדרש "כי אנו צאנך ואתה רוענו" "יחזקאל הנביא בקאפי ליד משל את ישראל לצאן ואת הראשים והמנהיגים לרועים. ועוד לפני אלפים ושלש מאות שנה בערך צעק במר נפשו הוי רועי ישראל אשר היו רועים אותם (לעצמם) הלא הצאן ירעו הרועים... ישנו צאני בכל ההרים ואין דורש ואין מבקש" לאמר כי ראשי ומנהיגי ישראל הם הרועים. אך את מוכות עצמם הם דורשים לא יביטו ולא יראו ולא ירצו לדעת בצרתן של ישראל הצאן קדשים כאשר אמר ר' יהושע לרי"ג (ברכות) אוי לדור שאתה פרנסו ואוי לה לספינה שאתה קברניטה שאין אתה יודע בצערן של ישראל.

והנה הדמיון אשר לישראל אל הצאן נמצא במדרש ובילקום בכמה מקומות ואי אפשר לפרוט את כולם מפני האריכות ואני הנני להציע לפניכם דבר נאה ומתקבל שראיתי בספר "יסוד הדת" להגאון והחכם מאד נעלה כוהר"ר מרדכי דוב פרידענסהאל ואם לא בלשונו. ידוע כי לכל בעלי חיים ברא השי"ת כלי הצלה להגן מפני האויב הקרנים להשור והפרסות העגולות (קאפיט) להסוס המלתעות והצפרנים לשאר בעלי חיים. לא כן השה אשר אין לה שום כלי הצלה להגן מפני האויב. ורק בשני אופנים נשמר מציאות אישי מן השה מפני המתקוממים עליה. אם שתכרח מפני הזאב וזה על המעט מפני שאין לה כח לברוח מפני הזאב החזק ממנה. או שהרועה ישמרנה וזה על הרוב. וכן כל העמים יש להם גבורה וכלי קרב ללחום נגד האויב. כמה פעמים קראנו מעל ספרי דברי הימים אשר גוי קטן הרהיב עוז וחרף נפשו לצאת לקרב נגד גוי גדול וחזק ממנו הרבה ולפעמים עמדה ההצלחה לימין הגוי קטן ויצאו מעומרים בן הנצחון על ראשם (וכמו שראינו בימינו מלחמת טראנסוואלה נגד האנגלים) לא כן אנחנו בני ישראל שה דלה ורזה שאין לנו שום כח וגבורה ללחום נגד אויבינו וצרינו הקמים עלינו. כזאבי ערב יצמאו לרמנו ופוערים פיהם וחורקים שן לבלענו לעשות עמנו כלה רק או שנברח. אולם זה ללא עוזר והועיל כי אנה נברח? ... והעיקר הוא אשר רועה ישראל הוא ישמרנו כמו שאמר המלך החסיד לולא ה' שהיה לנו... אוי חיים בלעונו. וכן השיב ר' יב"ח. גדול הרועה שמצילה וכן נמצא בילקום יחזקאל שם "דיא כשם שהרועה זהיר ביום ובלילה

ובלילה מפני הזאבים כך היה הקב"ה זהיר בצאנו ביום ובלילה מפני הזאבים
 "דכתיב לא ימוש עמוד הענן יומם ובלילה וכן לעתיד לבוא וסוכה תהי' לצל יומם
 וכתיב נחית בצאן עמך עב"ל .

1.

וכן הגם הגדול והפלא שלא נבחר קיומנו כל משך זמן הגלות המר
 והנמחר זה קרוב לאלפים שנה אשר גוים גדולים ועצומים שנתנו חתיתם בארץ
 ומפני שמם נחתו ונמונו כל יושביה כבר נאבדו במשך הזמן הזה ונשכח זכרם
 מעל פני התבל ויעקב לא סת ולא נתבוללו בין האומות . הלא ג"כ אך בכח
 התורה הקדושה אשר תאיר לפנינו את הדרך בכל מקום שנלינו ותלך לימין ישראל
 לעשות לו שם עולם .

2.

והנני לצייר לפניכם ציור נאה שצייר לנו אחד מן המליצים הידועים וכותב
 דברי ימי ישראל מהולל המונח בזכרוני . בצאת ישראל מירושלים ללכת בגולה
 אחד מחבמי היהודים אשר קנלה בתוך הגולים . הוא ובניו ובנותיו ישבו לנוח
 ולהנפש מעט מעמל הדרך . עיפים ויגעים ישבו והורידו לארץ ראשם . עננה
 הרת דאגה ועצבת כסה על פניהם . אנחות רבות הגיחו מלבם ומעיניהם יזל
 כמים דמעה . כה ישבו ואין דובר דבר כי גדול הכאב מאד . אחר כן פתח האב
 את פיו וישאל את הבן הגדול לאמר : בני יקורי ! אנחנו הולכים לארץ רחוקה לגור
 בין גוים אשר לא ידענו מתמול שלשום עצביהם כסף וזהב עובדי אלילים אלמים
 וכרוזק מזרח ממערב כן רחקו דרכיהם מדרבנו ודתנו שונות מדתיהם ועתה
 אמור נא בני כמה נחיה ונתקיים בין הגוים לבלתי נתבולל ביניהם ונחיה לעם
 אחד אף בעת שנהיה מפורדים ומפורדים בין העמים לבל יבחר שמינו מן הארץ .

ויקח הבן את המעדר ונראה לאביו לאמר : "נחרוש ונשרד את האדמה היא תתן
 לנו את יכולה וממנה נחיה" . ויפן האב גם להבן השני וישאל אותו כדברים האלה
 ויען הבן ויאמר : "המסחר והמלאכה מחיה את בעליהם" ויפן גם אל בתו וישאל
 גם אותה ותושיש הבת את ידה אל המלתחה אשר לה ותקח משם מטוה ומעשה
 רקמה מלאכת מחשבת אשר עשתה בחפץ כפיה לאמר כי מפרי כפיה תאכל
 לרם . . .

ויען האב ויאמר הן רופאי אליל אתם כולכם בני! מי זה יערב לנו? ומי
 זה לידנו יקקע? כי הגוים אשר בקיצים אנחנו בעיניהם יתנו לנו חנינה בארצם .
 לעבוד את האדמה ולסחר אותה ומי יודע אם יתנו לנו מחיה אפילו לעשות
 מלאכה? ולוא יהיה כדבריהם כן הוא הלא בזמן לא כביר נהיה כגוים בית
 ישראל נתבולל בין עמי הארץ . חיש מהר . צור מחצבתנו נשכח . נפרוש כפינו
 לאל זר . ועברו הימים—ולא יזכר שם ישראל .

ויוציא האב מחיקו ספר תורה קטן ובהתרגשית הרוח הגיח מלבו מלים ויאמר
 בני

מאמר קשת ומגן

בני היקרים!! «עץ חיים היא למהוּיִקִים (את עצמכם) בה"א תרוֹיִק בְּנֵי חַיִּים זה אם בררכיה תלכו ואת כשפמיה השמרו מאושרים תהיו כל ימי עולם כל כלי יוצר עליכם לא יצלה. עמים גדולים יתמוטטו. לאומים עצומים יתפוצצו. ואתם האריכו ימים על ההבל ובבוא מועד ושב ה' את שבותכם. בשמחה תעלו לארצכם ועליכם יורח ה' כימי עולם וכבודו עליכם וְרָאָה כְּבִשְׁנֵים קְדֻמוֹנִיּוֹת...»

ואתה במדבר שלח על הפסוק «למען תזכרו» משל לאחד מושלך לתוך המים הישיש לו הקברנים (אדמיראל) את החבל ואמר לו תפוש חבל זה בידך ואל תניחהו שאם תניחהו אין לך חיים אף כך איל הקביה לישראל כיו שאתם מדובקים בפצות ואתם הדבקים... חיים כולכם היום וכן אמר שלמה החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך והנמשל מובן כי המים הם האומות הוי המון מים רבים... והחבל היא התורה והמצות. והקברנים הוא הקביה יתייש. ואתה בילקוט תהלים שאל אדרינוס באיזה זכות אומה זו עומדת אמרו ליה יש בה צדיקים יש בה יגיעים בתירה וכו'.

ח.

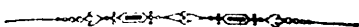
ובזה פרשתי על דרך צחות את מליצת המדבר פ' ויצא על הפסוק הארץ אשר אתה שוכב עליה... רבי שמעון קושם בר קפרא אמר «קפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו»... ידוע כי כמו שמין האדם מובדל מכל בעלי חיים בזה שכל בעלי חיים כל אחד דבק באקלימו (קלימאט) שגולד בו וכמעט שלא יוכל לחיות באיקלים אחר כמו אריות נמרים ונחשים מקומם באיקלים ובמדינות החמים. ואבי ערב דוכים במדינות הקרים ולא כן מין האדם שהוא לא דבק באיקלים ובמקום שגולד שם והאיש שגולד באיקלים הקר יכול לדור באיקלים החם וכן להיפך וזהו פירוש הפסוק פרו ורבו ומלאו את הארץ... כן מובדלים אנחנו בני ישראל מכל גויי הארצות בזה שכל האומות דבוקים וקשורים הם אל הארץ והמדינה שלהם ואם על פי מקרה יגלו ממקומם ונתרחקו מארץ ומממלכה שלהם או בזמן לא רב יאבדו גם לאומותם (נאציאנאליטיס) יתערבו ויתבוללו בין העם אשר באו לגור ביניהם וישכחו מקור מחצבתם כאשר יחננו וקראנו מעל ספרי דברי הימים מגוים ועמים רבים גדולים ועצומים יגלו מארצם היש מהר נתערבו ונתבוללו בין העמים שבאו לגור בתוכם ונשכח שמם וזרעם ואין זכר למו על פני ההבל — לא כן אנחנו בני ישראל אשר לאומתנו לא תלויה בארץ ומדינה. אך התורה הקדושה היא לאומתנו היא אשרנו והצלחתנו חיינו וקיומנו (*).

(*) ואם אמנם בכלות הנפש אנו מיחלים ומצפים לשוב לארץ אבותינו וכמו שאמר המשורר האלקי, לבי כסורה ואנכי בסוף מערב. איך אטעמה את איש אוכל ואיך יערב. אבחר לנפשי להשתתף במקום אשר רוח אלקים היתה שפוכה על בחוריך. ערב ובוקר וצהרים נשמך שיהנו, ולירושלים עירך בדחמים תשוב. וקבצנו יחד, ובנה ירושלים כל זאת הוא יען כי ארץ קודש הוא שם מקום השראת השכינה ארץ אשר ה' דורש אותה תמיד עניי... ושם

וזה שאמר בלעם: „הן עם (הוא נקרא עם) אפילו בעת אשר לבדד ישכון סגור ומסוגר ברחוב צר (נעמרה) בין העמים ולא יתנו לו לשבת בכל מקום — ובגוים לא יתחשב — כלומר הוא נקרא עם“ אפילו בעת (אשר בגוים לא יתחשב) שלא נחשב לאיש לא יתנו לו לעבוד את האדמה ולא שום שררות והתמנות . והנה הרמב"ם ז"ל הקשה על מאמר הנביא „צדיקים יושבים ועמירותיהם בראשיהם“ שהיה צריך לאמר ועמירותיהם על ראשיהם כי העמרה היא על הראש לכן פירש הוא ז"ל כי העמרה של הצדיק הוא כפי שיש בראשו כלומר לפי שהשיג בשכלו בתורה ובחכמה האמיתית .

וזה כוונת המדרש שקפלה (לארץ ישראל) כפינקס ונתנה תחת ראשו כלומר שא"י מונח תחת ראשו של יעקב ובכל מקום שגלו ישראל אם אך תורת ה' בראשם ולבם . לשימור ולעשות ככל הכתוב בספר התורה שם הוא לאומתנו ובה נהיה לעם כלימי השמים על הארץ . הררי עד יתפוצצו. נבעות עולם יתפוצצו. ויעקב לא ימות ויקום לנצח . כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה (עין במדרש פ' אמור) עד שתעלה רצון מאת הבורא יתעלה ויוליכנו קסמיות לארצנו במהרה בימינו .

הכלית דברינו כי התורה היא לנו קשת מגן ומחסה אך בה נעשה חיל ללחום מלחמה מגן והנופה נגד כל הקמים עלינו לרעה . וכעת אשובה נא למקומי הוא הפסוק אשר שמתי לאבן פינה בראש מאמרי . דוד המלך ע"ה בראותו כי שאול ויהונתן בנו גבורי חיל „אשר מדם חללים מתלב גבורים קשת יהונתן לא נשוג אחור וחרב שאול לא תשוב ריקס“ ועל אשר לא שמע בקול ה' נפלו חללים במלחמה אמר בראש קינתו אם בארזים נפלה אש רואה אנכי כי לא בכח יגבר איש ולא לגבור המלחמה אך לדי' היא המלחמה ולכן „ללמד לבני יהודה קשת (הכסיס מלחמה) הנה כתובה על ספר הישר“ כלומר ללמד את התורה אשר אך היא לנו מחסה ועז המצות החוקים והמשפטים המה לנו כלי קרב חנית וחצים שנונים שיפלו בלב אויבי ישראל ואם הקול קול יעקב אין הדים ידי עשו המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד לאורך ימים כלה !

וכל לעבוד את השם לעשות קרבנות הוביתו ולקיים מצות התלויות בה אבל לא כפנ שבלעדה אין אנהני עם ולאום (כמו שיאמרו צרינו מנדינו) . ברוך אלקים שנתן לנו תורת אמת אשר היא חיינו ואורך ימינו ובה אנחנו עם הנבחר בכל העמים .

„נחלת אבות“

דרשתי במקהלות נכבדים כבית „התלמוד תורה“ דפה ביום חמשה עשר לחודש שבט הרס"ג.

ויהי אחר הדברים האלה כרם היה לנביא הירעאלי... וידבר אחאב אל נבות לאמר תנה לי את כרמך... אם טוב בעיניך אתנה לך כסף כחור זה... ויאמר נבות אל אחאב חלילה לי מר' כחתי את נחלת אבותי לך.

בילקוט כלבים, נבות היה קילו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסין לשמוע את קולו. פעם אחת לא עלה ונתעורר עליו בני בלעל ואכר כן העולם מי גרם לו על ידי שלא עלה לירושלים בראייה לבבד את הקב"ה סמח שהגנו לסח שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצו אימתי בעלותך...

רבותי! את דברי אחאב ונבות הלבשתי במחלצות רעיון דק ועמוק אשר ראיתי מבצבץ ועולה מתחת דבריהם וזה תוארם.

א.

דוד המע"ה אמר „כל מצותיך אמינה“ רצונו כי כוונה כל עשיית המצות כפועל היא אך בעבור האמונה הטמונה ברבז העשיה כמו שבת רמז לחידוש העולם פסח סיבות ליציאת מצרים שבועות לתורה מן השמים ר"ה ויוהכ"פ על השנחה לשכר ועונש וכן ציצית הפליין ומוזזה. ובכלל כל המצות יש להם מעם ורמז אם על אמונה צרופה וטהורה. או ללמד אותנו מדות חמדות ומיבות או לזקק את נפשותינו ולטהרנו ממדות אכזריות ומגונות. אכן מפני שהעולם הזה הוא עולם הנשמי והחומרי אי אפשר להמחשבה והאמונה השכלית להתקיים אם לא נקשור את המחשבה והמושכל הרוחני אל הגשמית הוא עשיית המצות כפועל כאשר אברר במרוצה הדברים.

ב.

והרמב"ן ז"ל על הפסוק „שלח תשלח את האם“ מביא בשם הרמב"ם ז"ל שכתב (במורה נבוכים) שהטעם בשניהם (בקן צפור ואותו ואת בנו) לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם וכתב שם הרמב"ם ז"ל ואל תשיב עלי מאמר החכמים „האומר על קן צפור יגיע רחמך וכו'“ כי זה אחת משתי סברות מי שיראה כי אין מעם למצות אלא הפץ הכורא ואנחנו מחזיקים בסברה השניה שיהי בכל המצות מעם וכתב הרמב"ן ז"ל והקשה עליו עוד מה שנמצא בב"ר (ועוד בכמה מקומות) „וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף הא לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר כל אברה אלוה צרופה... אמנם הרמב"ן ז"ל הסביר לנו כי האמת כדברי הרמב"ם ז"ל שגור כי המצות יש להם מעם ותועלת ותיקון לאדם (ע"ד הכתוב לא אמרתי לזרע יעקב תהיה בקשני) אם כאמונה או כמדות. ומה שאמרו החכמים במשנה „מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים וכו'“ וכן מה שאמרו במדרש „לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות“ כוונתם על ענין אחר והוא שרצו לאמר שאין התועלת

נהלת אבות

יז

התועלת במצוה להקביה בעצמו יתעלה (ע"ד הכתוב אם חטאת מה תפעל לו אם צרקה מה תתן לו) אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק אי אמונה רעה או מדה מגונה או לזכור נסים ונפלאות הכורא יתעלה וזה לצורך בהן שיהי ככסף צרוף כי הצורך את הכסף אין מעשהו בלא מעם אבל להוציא ממנה כל סיג וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהוריענו האמת לזכור תמיד עכ"ל הוהב .

ג.

תכלית דברינו כי כוונת המצות הוא ללמד דרך אמונה בה' ותורתו ולהרגיל איתנו במדות טובות וישרות . להרחיק מאתנו כל מדות רעות ומגונות אכן מפני שהשכל קשור הוא אל החומר ומדוריה עם בשרא בעולם הגשמי מוכרחים אנחנו לקשור את האמונה והשכל לעשיה גשמית כי מבלתי העשיה הגשמית אי אפשר להאמונה השכלית להתקיים והעיקר הוא ושמרתם ועשייתם כי רק ע"י עשיית המצוה בפועל התקיים האמונה ואפילו כל הרוחות שבועולם לא ייוזו אותה ממקומה אבל מי שחכמתו היא מרובה ממעשיו הבה המתחכמים בעלי מחשבה (אידעאליסטיין) שפרקו מעליהם עול עשיית המצות בפועל גם חכמתם ואמונתם אינן מתקיימות .

ד.

כמו שכתב החסיד ר' יוסף יעבץ ז"ל בספרו הבהיר „אור החיים“ פרק שני נגד אנשי דורו אנשי ספרד אשר התחכמו לפרוק מעליהם עול עשיית המצות בפועל . באמנם כי כוונת התורה היא רק המושכל מן המצוה ולא העשיה . ולכן לא הלבישו ציצית ולא הניחו תפילין לא עשו סוכה ולא לולב ומוזזה וכן שאר המצות . אבל מה היה סופם של אלה המתחכמים ומתפארים בהשכלתם הרבה? יתאר לנו הר"י יעבץ בשרד נאמן ובה יאמר בספרו : „אליכם אישים אקרא מגלות ספרד אני אשר גורשנו בעונותינו הרבים והעצומים ורוב המתפארים בחכמה וכמעט כולם המירו את כבודם ביום מר . אך הנשים ועמי הארץ מסרו גופם ונפשם על קדושת בוראם כי הם הכירו את בוראם ע"ד הקבלה לבד והיה להם שרשי מעשיהם המובנים המרובים מחכמתם . לכן נתקיימו לפני השיית ועמדו בנסיונם כי הניצמה בחינת בוראם על בחינת ... חכמתם . אמנם אלה החכמים בעיניהם אשר רבו ענפי חכמתם ולהם שרשים מועטים כאשר בא רוח סערה רוח הגלות והגירוש הפך איהם על פניהם ופקרם מאמונתם ותורתם ופנו למעלה ואמרו מה שרי כי נעבדנו . והארץ לבאר שם כי תכלית המבוקש מאת בני תורה הוא עשיית המצות בפועל ובלב שלם . תמים ההיה עם ה' אלקיך (כמו שפירש שם רש"י ז"ל התהלך עמו בתמימות ולא תחקור) ובה פרשתו מה שאמרו „אשרי מי שבא לבאן והלמדו בידו“ כלומר שקיים תלמודו בידו הוא עשיית המצוה בפועל וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה .

מכל

מכל האמור עד הנה יש די לדעת ולהבין שצריכין אנו לקשור את המושכל והרעיון הרוחני לפעולה ועשיה נשמית ומבלעדי עשיה נשמית לא יתקיים גם המושכל הרוחני.

ה.

והנה רבותי! הלא ידעתם כי רגש מבעי הוא אצלנו בני אברהם זרע ישראל להוקיר את נחלת אבותינו הגשמית. כל הפין או כלי שבא לידינו ירושה מאבותינו אף אם ערכו קטן. יקר הוא מאד אצלנו וכיותר אם הכלי או הקפין ירושת אבותינו הוא מכמה דורות אשר אב לבנים הורישו דור אחר דור. אז לא יסולה כתם מחירו ולא יערכנו זהב ופנינים (*). וכאשר שקלתי הדברים במאוזני שכלי ראיתי כי תחת הרגש הזה ממור ומכוסה רעיון נעלה מאד שהוא יסוד ובסיס לכל התורה והאמינה כי אל הרגש "מנחלת אבות" הנשמי מקושר ומחובר הרגש לנחלת אבות השכלי שהוא רוח החיה בכל אופני היהדות וזה הדבר:

ו.

הלא ידענו כי כל התורה כולה "נחלת אבות" היא שקבלנו איש מפי איש דור אחר דור. אב לבנים יודיע דור לדור יספר מעשי ה' ונפלאותיו. בענינו לא ראינו את הקולות והלפידים באוזנינו לא שמענו את עשרת הדברים ויצאים מפי הנבורה וכן לא ראינו את האותות והמופתים הגדולים אשר הפליא ה' לעשות קריעת ים סוף ושאר המופתים. אך ירושה לנו מאבותינו שירשנו איש איש מפי אבותיו עד אבותינו שעמדו על הר סיני תורה צוה לנו משה מורשה לקהלת יעקב וכמו שאמר נעים וזמירות ישראל "אלקים באוזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו" לכן מה מאד צריכים אנחנו להוקיר "נחלת אבותינו" לשמור אותה מכל משמר לבלתי נמכור ממנה אפילו מקצת כל שהוא עבור כל חללי דעלמא. ואם יתן איש את כל תענוגו וחיי עוה"ז לזאת מנחלת אבותינו ויותר כל שהוא בו יבזו לו. כי אם תקל בעינינו למכור ולזרז "מנחלת אבות" כל שהוא. בנינו ימכרו יותר והבנים אחריהם יבזו ליקחת אם ויפנו עורף לדת אבותיהם כאשר בעינינו ראינו זאת עין בעין... האב אשר לא שם ה' מכמחו והדאגה לטובת בניו לימים יבואו הסיתה אותו לשלוח את בניו לבית הגימנאזיום ביום השבת בהחלה על מנת שלא יכתבו ביום השבת. ואחר כן כאשר באה פקודת הממשלה שיכתבו גם ביום השבת אך שיחתמו האבות כי מסכימים הם כמה אבות חתמו בידיהם והסכימו כי ילכו בניהם לבית הגימנאזיום ויכתבו ביום השבת... והיה אחר כן כאשר הבן יגמור את למודו וינצח על השמיני בבית הגימנאזיום. רוחו אשר שואף לגדולות לא יאמר די בזה אך ידחוק את עצמו לכנוס אל בית מדרש החכמה

(*) במסכת דמאי, שדה של אבותיו פ"י הרב שגול הנכרי מאבותיו וקנסוהו שיצטרך לעשר כדי שידחוק עצמו ויקננה כן הנכרי יכתוך שהוא חביבה עליו שהיתה של אבותיו לא יניח לקבלה כן הנכרי ביותר כן הראוי לה'.

(אינעווערוויסעט) ואם נדר הדת יגדור בעדו וחומת היהדות יבדיל בינו לבין מגמתו מי זה לידנו יתקע כי לא יפרוץ ויהרום את הגדר והחומה אשר השם מחסום לרוח תשוקתו כאשר גם זאת ראינו בעינינו ...

ז.

רבתי !

אפילו מנהגים חשובים שנהגו אבותינו הקדושים צריכים אנו לשכרם מאד שלא לזוז מהם אפילו הווה כל שהוא כי גם למנהג מעטה קדש הוא להרעיון היקר שצפין בתוכו. אם להורות לנו דרך אמונה. או לעשות סייג ונדר להחירה. ואמרינן בירושלמי ברכות (מובא בעין יעקב) "אל תבזו כי זקנה אמר" אמר ר' זעירא אם נודקנה אימתך עמוד וגדרה" והכותב פ"י שם אם נתרסקנה אימתך אם ראות הדור פרוץ שאינם מקיימים מנהגים חשובים אשר נהגו הראשונים לעשות סייג ונדר לתורה עמוד וגדרה ר"ל קום ועשה תקנות והסכמות וגדרים לצורך השעה למגדר מילתא.

ח.

ולמען דעת איך צריכים אנחנו לשמור את מנהגי אבותינו לבלתי נסור מהם. אציע לפניכם מנהגים שנהגו אבותינו מאז ומעולם אשר כמוכם כמוני ידענו כי לא מעקרי הדת המה ובכל זאת יורנו הנסיון כי מדברים העומדים ברומו של עולם היהדות הם והסרה מהם כמעט להתבוללות תוצאות. חז"ל אמרו (במדרש רבה) לא מצאתי בסיגנון הוה אך הכהר"ל כפראג ז"ל בספר "נצח ישראל" כביא בשם המדרש וכמדומה לי שכן ראיתי בספר הרי"א "הלכה בשביל כמה דברים נגאלו אבותינו ממצרים שלא שינו את שמותיהן ולא שינו את מלבושיהן" ... והנה רבתי ! אל תאמרו בלבבכם כי חושב אנכי את האיש השובש בנדים קצרים לעובר על דת. הלילה לי מהשוב מחשבת פיגול כוו יודע אני ומכיר אנשים השובשים בנדים קצרים בתכלית הגיהוץ לפי המאדע והמה חכמים יראים ושלמים אשר קטנם עבה ממתי ואני המלצתי ע"ז מאמר הגמ' (זבחים יט) "תנו רבנן ה" (בגדי כהונה) מירושלים (גוררין בקרקע) מסולקין (מן הקרקע מתוך שהם קצרין) ועבד (בהן את העבודה) עבודתו כשרה ממשמששין (בטיט) או מקורעין ועבד עבודתו פסולה" ופרשתי ע"ד צחות. ידוע כי המלבושים החיצוניים המה דוגמא להמלבושים הפנימיים המדות (ויטמען) ולכן גם המלבושים החיצוניים נקראים בשם מדות ולבש הכהן מדו בד וכל איש הוא כהן העובד במקדש ה' במדותיו (ויטמען) וזה שאמרה הגמ' היו כגדיו (המדות) ארוכים קצת או קצרים מעט (כלומר שנוטה מעט במדותיו מדרך הממוצע) ועבד בהן. עבודתו כשרה. אכן אם היו כגדיו (המדות) ממשמששין (מוזהמים ונאלחים) כלומר שמדותיו מנוגות ועבד בהם עבודתו פסולה. ע"ד כל ת"ח שנמצא רבב על בנדרו ...

ט.

אבל כל זה יאות אך לאנשים גדולים אנשים של צורה (ע"ד שאמרו בנמי אבטולם בן ראובן התירו לו לספר קומי מפני שקרוב למלכות היה) והאנשים אשר מדרגתם הגבוהה או פרנסתם הביאם לזה אין איש מהרר אחריהם חלילה. אך לא כל הרוצה ליטול את שם אריסמאקראטי יבוא ויטול... ואם כל ישראל מקמן ועד גדול יעברו על מנהגי אבותינו וכולם יפרצו את גדר ה'ש'ל'ם (שם לשון מלבוש) המבריל בין ישראל לעמים קיום ישראל בין האומות מה יהי עליו? ...

תכלית דברי כי אל הרגש החומרי לנחלת אבות קשור ומחובר הרגש לנחלת אבות הרוחני והמוסרי התורה והאמונה. וכעת אשוב אל מקומי הראשון להפסיקים אשר הצבתי בראש מאמרי. ידענו אשר אחאב פנה עורף לנחלת אבות היא התורה מורשה לקהלת יעקב עבר את הבעל עשה את האשרה והכעים את אלהי ישראל ונבות היועאל שחוקיר וחבב מאד את נחלת אבותיו הגשמי והרוחני היה כעצם בנרונו. כי נבות עלה בכל שנה לירושלים "נחלת אבות" החומרי ושם בקולו הנעים משך אחריו רבים והקריב את לב ישראל לאביהם שבשמים ולתורתו נחלת אבות הצורית ויהי כאשר פעם אחת לא עלה נבות לירושלים חשב אחאב בלבו כי נתקרב מעט אצל נבות הרגש לנחלת אבות החומרי ומעתה יהי הנקל אליו להסיר מלבו גם הרגש לנחלת אבות הצורית והחל לנסות אותו ולפתחו שימכור לו את הכרם נחלת אבותיו וכאשר יעלה בידו להדיח אותו מנחלת אבותיו החומרי אחר כן מעט מעט יסיר את הרגש לנחלת אבות הצורית מלבו ויעתיק אותו משדי התורה והאמונה. אך נבות הבין מומתו הרעה כי מתנקש הוא בנפשו לגרש אותו מהסתפח בנחלת אבותיו ולאמר לו אח"כ לך עבוד אלהים אחרים לכן אמר לו "חלילה לי" (למכור נחלת אבותי לך) כי "מהשם" לאמר ידעתי כי מזמות תחבל להדיח אותי מנחלת אבותי החומרי למען אח"כ תדיח אותי גם מנחלת אבותי הצורית היא התורה והאמונה ועבודת השם לילך אחר צו לכן חלילה לי מעשות זאת ויעבור עלי מה ובוה אשים קנצי למלין ודי בזה.

תורתנו הקדושה היא תורת חיים. דבריה דברי אלקים חיים. עץ חיים היא היא חיה וקיימה בכל דור ודור וכמו האדם בעודו חי ידבר עמנו מעניני מקרים ומאורעות העת שהוא חי בה כן תוה"ק שהיא חיה בכל דור תדבר עמנו בכל דור ודור ממעשים וממקרי הדור כל מקרה וכל מאורע שהיה ויהי עד סוף כל הדורות ומצאו החכמים מהורי עינים מרומז בתורה. למשל כל אשר יעבור על ישראל במשך ימי גלותו כל העצות והתחבולות להשקים לו מימי רעה. להקל מעמ עול סבל הקנאה והשנאה הכל רמזה לנו תוה"ק בפי' וישלח כאשר כתב שם הרמב"ן ז"ל. נפלאות יספר לנו המדרש רבה שם "רבינו כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא וכו'" וכן דברי חז"ל בתורה שבעל פה אשר גם אותה קיבל משה רבינו ע"ה מפי הגבורה חיים וקיימים הם לנצח ונוחים הם להשתמש בהם ולמצוא בהם דברי חפץ לכל ענין ומעשה בכל עת וזמן כל המקרים והמעשים אשר יקרו ויאתו בכל דור ודור הכל רמזו לנו חז"ל טמון ברמז דבריהם הקדושים והמחוכמים. מי לא יתפלא ולב מי לא יתרגש בעת אשר יקרא את הדברים אשר אמרו חז"ל בסוף מסכת סוטה לפני אלף ושש מאות שנה בערך אשר כמו מעל הספר קראו והגידו לנו את כל הדברים אשר יקרו באחרית הימים בעקבות משיחא ובכל פעם אשר אני רואה את דברי המשנה לבי יתרגש עומד אני משתאה ומחריש לדעת כי אך נבואה נזרקה מפייהם וברוח קדשם הגידו מראשית אחרית ולא נפל מדבריהם אפילו כל שהוא ולא עוד אלא אפילו הדברים שאמרו לדין והלכה למעשה. אם נביט עליהם בעין חודרת ונהגה בהם נמצא מים מי מוסר השכל ודברי דרך ארץ מפכים ויוצאים מן מעין דבריהם הקדושים ואני בעת אשר יחנני עליון ללמוד דברי הגמ' מוצא אני לפעמים מוסר נאה או תוכחה נאמנה או דברי דרך ארץ נעימים אשר ממנו ברמז דבריהם הנאמרים להלכה ורשמתי אותם לי לזכרון. והגני נותן מעט מהם לפני הקוראים אשר ח"ך יפעם להם ואזנם מלין תבחן ואם יעורני השם ודברי ימצאו חן בעיניהם ישמח לבי והיה זה שכרי.

א.

במסכת ברכות

אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה
ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה.

הדברים האלה להלכה נאמרו כי אין ברכה בלא שם ומלכות ואני בעזר שדי מצאתי רמז נאה תחת דבריהם וזה הוא: אמונה בהשגחה פרטית כי עיני ה' על כל דרכי איש וכל צעדיו יספור הוא יסוד מוסד בתוה"ק כמאמר הנביא גדול העצה... אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם (השגחה כללית) להת לאיש

לאיש בדרכיו (השגחה פרטית) וכל כקרה אשר יקרה לאיש אם יעלה על ראש פסגת ההצלחה או אם ירד מן שולכי כלם העושר הכל מיד השגחה העליונה יצא הוא אמר ויהי. כאשר נופת תטופנה שפתי המליץ הידוע "יום יעלה במעלות איש הבלעיל מהי היתה נסבה ויום ירד משמים איש אלקים המלך דבר רדה". ומה מאד הוזהירה לנו תוה"ק לבל יאמר איש בעת הצלחתו "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל... פן תאכל ושבעת... ורם לבבך ושכחת... ואמרת בלבבך כחי... וזכרת את... כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" ותרגומו "ידהיב לך עיטא למקני נכסין" ועל דרך זה ימליצו המפרשים את דברי חז"ל "למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם" לאמר כי האיש אשר בתורת ה' חפצו ובה יהנה ילמד לדעת לבל יאמר כחי ועצם ידי... כי יקנה לו תבונה ואמונה להבין כי לא בכחו יגבר איש שקר חכמת אדם להשוועה וברוב חילו לא ימלט מן מצודת ההשגחה הפרושה על כל חי. ולכן אם יחננו השם ועל במתי העושר וההצלחה יעלה מעלה. יודה לדי חסדו יזכור את השם על כל צעד ושעל תודות מאלופות יתן לו וישלמו פרים שפתי. לא כן האיש אשר לא למד תורה ובדרכיה לא הלך אמונת השגחה פרטית רחקה ממנו. אם הוא יעלה במעלות העושר והצלחה יגבה לבו ויגים רוחו לאמר כחי ועצם ידי... את ה' לא יהלל ולא יזכור את שמו להודות לו על חסדו. ומי לא יבין כי הברכה הזאת לקללה תחשב לו וסוף הצלחה (כזאת) לצנחה. וזה אשר רמז לנו רב בדבריו: "כל ברכה שאין בה הזכרת השם" לאמר אם יתן ה' לאיש ברכה "תוספות טובה" ואין בה הזכרת ה' להודות ולהלל לו על חסדו לאו ברכה היא בודאי.

ובא ר' יוחנן ואמר "כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה" החסיד בעל חוה"ל ז"ל הורה לנו לדעת אשר על כל תוספות טובה שיתן השם לאדם מחויב הוא (האדם) בתוספות עבודה ובהכנעה יתירה להשי"ת כמו שמצאנו שהיטיב השם לישראל בטובות יתירות מכל האומות לכן נתחייבו ישראל במצות יתירות ושבת לוי אשר בחר בו השם מכל שבטי ישראל נתחייבו בעבודות יתירות משאר האומה והכהנים נבחרו משבט לוי לכן עליהם הוטל עבודה יתירה והמלך אשר נבחר מכל האומה הוטל על שכבו עבודות יתירות והכנעה יתירה לפני מלך המלכים (עין שם) ולכן אמרינן בגמ' ברכות (ל"ד) "הדיוט כמו שאמרינן כהן גדול בסוף כל ברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף שנאמר ויהי ככלות שלמה להתפלל קם מכרוע על ברכיו" וזה שרמז לנו רבי יוחנן "כל ברכה שאין בה מלכות" לאמר אם יתן השם לאדם ברכה (תוספות טובה) והוא לא יבין לקבל עליז תוספות עבודה וקבלת עול מלכות שמים יתירה כמדובר הלא זה לאו ברכה היא כי כענן בוקר תשכים ותלך לה.

הלכה על דרך המוסר

ב.

מסכת שבת

פתם קדירות בין השמשות ורחות חן .

הלכה זו לענין הממנה נאמרה . ואני מצאתי בה מעם מוסר נחמד להשכיל על דרך שאמרו "זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתם ממורפת עליהם זקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתם מתיישבת עליהם" המשל לזה כתב בעל עוללות אפרים משני סוחרים אחד סוחר בבגדי חורף ואחד בבגדי קיץ... האיש ההולך אחרי שרירות לבו הוא הסוחר בבגדי חורף יפרה הרבה וירויח כי יש לו שכר בעולם הזה שממלא כל תאוותיו וכל אשר תשאל נפשו לא ימנע ממנה . והצדיק הוא הסוחר בבגדי קיץ (לעוה"כ) כל ימי גערותו הימים אשר חמימות המבע מתגבר עליו והוא לוחם מלחמת היצר וחוסם עצמו מן התאוה מי לא יבין כי קשה עליו מאד אכן כשיגיע לימי הזקנה אשר חמימות המבע נחלש תאוותיו נתבטלו והיה לעת ערב הכחחת הגשמית והיה אור לנשמתו רואה עין בעין כי טוב עשה לעצמו דעתו מתיישבת עליו לבו יגיל בקרבו ויאמר אשרי ילדותי שלא ביישה את זקנותי .

לא כן הוא עם הארץ אשר כל ימיו התאוה תאוה ועבד נרצע היה להיצר כשיגיעו ימי זקנותו כחותיו הגשמיים הולכים ומתמעטים במלו המוחזות והפר האביונה ואם הוא לא חזי מזליה חזי הוא שכלו רואה ויבין כי לא טוב עשה בענינו כל ימיו על תאוותיו לבו מלא חרמה וכעס ודעתו ממורפת עליו . והנה ידענו כי הרשעים בעלי התאוות נמשלין לכלי חרס שאין להם מדה כמו שכתב בעל העקידה ז"ל שער ג"ט לענין ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש ובוזר פירש את הפסוק בני ציון היקרים... איכה נחשבו לנכלי חרש שאין להם הקנה אלא בשבידה וזה שרמזו לנו חז"ל "סתם קדירות" הם בעלי התאוות "בין השמשות" לעת זקנותם לפני ערב יומם "רותחות הן" הם מלאים כעס וחרמה ודעתן ממורפת עליהם .

ג.

מסכת קדושין

ר' דוסתאי ב"ר יהודה אמר בנות ישראל מקוה מדה לחללין . ופי' רש"י ז"ל "דבת חלל זכר כשרה לכהונה שאשתו מדה את זרעו" גם בין שורות המאמר הזה אשר להלכה נאמר . יצהירו דברי מוסר השכל והוא • עוד בעת אשר החושך כסה ארץ וערפל לאומים כל העמים בחושך התחלכו כל האומות עמדו במעמד ההשתוככות והפראות . מצב הנשים היה שפל ונורא מאד . את האשה חשבו לממאה ולמתעבה וישפילו לעפר כבודה . גורל האשה היה רע ומר

ומר מאד כל מלאכה נמנזה ונמס העמיסו עליה ובעבודת פרך עבדו בה .
 טוסייהם וחמוריהם היו חשובים בעיניהם יותר מן הנשים גם בנסעם בדרך רתמו
 בעגלה אחת שלש ארבע נשים להוביל אותם ואת משא הכבודה . בעת ההיא עוד
 טרם היינו לגוי ואחד היה אברהם בארץ אמר השם לאברהם "כל אשר תאמר
 אליך שרה שמע בקולה" ואמרינן במדרש רבה "ויחר אף יעקב ברחל" "אמר לו
 הקב"ה כך עונים את המעוקות חיך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה" ובכלל
 עמדו תמיד הנשים אצל בני ישראל במדרגה גבוהה ובעת אשר על הר סיני הופיע
 ה' ליתן לעמו חמדה כנולה אמר למשה "כה תאמר אל בית יעקב אלו הנשים" .
 וחז"ל הוהו מאד על כבוד האשה האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר
 כגופו" ... "אשתך נוצא נחין ולהיש לה" "ת"ר גדולה הכמחה שהבטיחון הקב"ה
 לנשים יותר מהאנשים שנא' נשים שאננות קימנה וכו' ולהבעל המכבד את אשתו הבטיחו
 עושר וכבוד "דוקירו לנשיה כי היכי דתתעוררו" ועוד מאמרים כאלה מפורים לרוב
 בש"ס ובמדרשים . וכל זה מפני כי גלוי וידוע לפני חז"ל אשר כל סדר ההנהגת הבית
 הן החומרי הן הצורני הכל ביד האשה ולכן קראו אותה "עקרת הבית" וכן
 קרא ר' יוסי לאשתו ביתו כי אשת חיל השאננה היא תנהל את ביתה בסדר
 ומשמר הסדר את ההוצאה לפי היכולת . וסדר ההוצאה חצי הסיפוק אמר החכם .
 והחכם מכל אדם אמר "חכמת נשים בנתה ביתה" וסיפר בשבח האשת חיל מה
 שיש בו די . ובענין ההנהגה הצורית ידענו כי האשה תמשול ממשלה כלתי
 מונבלה בבעלה . ובידה להטותו לחיים ולמות עין בעין ראינו אם האשה היא
 יראת אלקים ותנהל את ביתה בכשרות או גם אם בעלה לא מן היראים הוא לא
 שבק איניש התירא ואכל איסורא וכן להיפך ... ואמרינן במדרש "מעשה בחסיד
 אחד שהיה נשוי לחסידה אחת ולא העמידו בנים זה מזו ... עמדו וגרשו זה את
 זו הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע הלכה זו ונשאת לרשע אחד
 עשתה אותו צדיק הוי שהכל מן האשה" . והאשה אם טובה וצנועה היא תתן
 לבעלה לקבוע לו עתים לתורה לחכמה ולעשות חסד גם אם בעלה בושש לבוא
 בלילה מבית רבנן לא תתן עליו בקולה ולא תקלל אותו כדרך נשים הפרואות
 ונהפוך הוא כי המתין עליו ומנדרת שינה מעיניה ובכבואו תערוך לפניו שלחן
 בסבר פנים יפות כדאמרינן בגמ' יומא "כן יתן לירידו שינה אלו נשיהן של ת"ח
 שמנדרות שינה מעיניהן בעוה"ז וכו'" ובה תתן עז ותעצומות בידו לעשות חיל
 בתורה ובחכמה וכן לא תמנע אותו מלעשות צדקה וחסד ואו נודע בשערים
 בעלה ועל אשה כזאת אמרו אשרי בעלה מספר ימיו כפלים . בעולם הזה
 ובעולם החיים .

ובפרט בענין חינוך הבנים ידענו כי הכל ביד האשה הבן אשר מיום נחיו
 מרחם אמו משדיה יינק ובהיקה ישכב הוא כרוך אחריה מאד והיא תוכל למשוך
 אותו אחריה בעבותות אהבתה לגדלו ולחנכו לתורה ומוסר כמו שראינו בדורות
 שלפנינו האשה שהיתה צנועה וכל מנמתה היה לראות בנה עוסק בתורה גם בעת
 אשר תישנה אותו על ברכיה או בערש ילדותו צלצלה באוזניו את השירה "כי טוב
 סברה

סחרה מכל סחורה". הדברים האלה נכנסו באוזניו וחדרו בתוך לבו. נבלעו בדמיו והבנים נתגדלו אז לתורה ולמוסר והני נשי במה זכין באקריוי בנייהו לב, בנישתא... וכבר אמר אחד מחכמי החינוך. "הבו לנו אמהות מוכות וניתן לכם בנים טובים". וידענו כי הרשע נקרא "חלל" ואתה חלל רשעי "חללי רשעים" ובזאת נמצא את המרגניתא אשר מסן ר' דוסתא תחת דבריו "בנות ישראל" לאמר כי הבנות הנושאות עליהן את שם ישראל באמת שם שקולל תחתיו את מדות הצניעות וכל מדה טובה ברוח ולב הן "מקוה פהרה לחללין" לבעליהן אי לבניהן הלא טובים. מה מקוה מטהר את הממאים כך הן מטהרין לבעליהן ולבניהן מכל מדות פחותות ומנונות.

ד.

במסכת בבא קמא

כל שהבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו הכשרתי
במקצה נזקו הבתי בתשלומי כל נזקו בהכשר כל נזקו.

תחת דברי המשנה מצאתי פנינים יקרים ממוסר השכל. השי"ת אמר על אברהם. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו... וגוי כי תכלית האדם ותעוררתו על הארץ הוא להוליד בנים להוריעם מציאות ה' לגדלם בדרך התורה והמצוה להורותם את הדרך ולכו בה. אב לבנים יוריע אל אמתך דור לדור ישבח מעשיך ומתן שכרו של האב בצרו כי הבן הטוב יתן אח"כ מערנים לנפשו בזה ובבא כמו שאמרו "ברא מזכה אבא" ופרשתי את השלש תיבות בשנ, אופנים "ברא מזכה" כלומר מי הוא המזכה את הבן בעוה"ז? "אבא". כמו שאמרו "האב זוכה לבניו" ואח"כ ברא. — "מזכה אבא" שהבן מזכה את האב לעולם הנצחי לאחר פטירת האב אם הבן לומד תורה ועושה צדקה וחסד מקבל האב שם בעולם העליון שכר על זה ודנין דיני דגרמי כי האב הביא לזה. ובזה פרשתי את הנס' בבא בתרא "והעברתם את נחלתו לכהו" אמר רבי יוחנן (מדויק מדלא כתיב ונתתם) "כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה סתמלא עליו עברה" והדברים קשים מאד הלא אין הקב"ה בא במרוניא... ואם הוא לא נתן לו בן מה חסא האב. ואמרתיו על דרך הנ"ל כי ברא-מזכה-אבא ואם האב למד את בנו תורה והדריכו בדרך ישרה או האב במותו יורש את הבן כי הוא מקבל שכר על המצות שעושה הבן כאן והוא כמו שאמרו שם בגמ' "משונה נחלה זו"... שבכל מקום החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים אבל אם האב לא למד את בנו תורה ומצות ובנו לא עושה ולא לומד אין לו להאב במותו מה ליירש מבנו ובוה הדברים מחזורים "כל מי שאין מניח בן ליורשו דייקא" כלומר ליירש את הבן שהיה לו בן אבל לא למדו תורה ומצות וא"כ אין לו מה ליירש מהבן. הקב"ה סתמלא עליו עברה. ולא עוד אלא אם האב לא למד את בנו

בנו תורה והבן לא יודע מה זו מצוה ומה עבירה או כל החמאים שיחמא הבן ומגלגל אותם על האב ועונשין אותו והמהרש"א ז"ל פירש את הפסוק „חמאנו עם אבותינו“ חמא הוא שונג וכל החמאים שיחמאו הבנים בשביל שלא למדו אותם האבות או שראו אבותיהם עושים כך והם הולכים בעקבותיהם חושבין את החמא על האבות. וכזה נבין מה שאנו אומרים „אבל אנחנו ואבותינו חמאנו“. וזה שרמזה לנו המשנה בדברי הלכה „כל שחבתי בשמירתו זה הבן שאני חייב בשמירתו ללמדו תורה ומצות ולשמרו שלא יבוא לידי המא ואני פשעתי ולא למדתי אותו וגרמתי בזה שחמא „הבשרתי את נזקו“ וחושבין את העון עלי... ורמזה לנו המשנה עוד „הבשרתי את מקצת נזקו חבתי בתשלומי כל נזק כהבשר כל נזקו“ ראיתי והתבוננתי כי נמצא לפעמים אשר האב לא היתה כוונתו חלילה שהבן יחלל כל קודש ויהפוך את הקערה על פניה... אך היה הגורם להבן שיבוא לזה ונתן יד לפושע (כאן הסברתי הדברים לפני שומעי לקחי ואכמיל והמבין יודע וסובר מעצמו) ובכל זאת משתלמין מאביו ומגלגלין עליו את הכל כי הוא היה הגורם וזה רמזה לנו המשנה „הבשרתי את מקצת נזקו“ אפילו אם לא היתה כוונתי לכל תוצאות הדברים רק הייתי גורם במקצת „חבתי בתשלומי כל נזקו כהבשר כל נזקו“ כי נפרעין ממנו על הכל.

ה.

במסכת זבחים

אמר רבא זאת אומרת שעות פוסלות בקדשים.

אמרינן בגמ' ברבות במשנה „ר' נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות“ ובירושלמי וכן איתא במדרש שמואל „ר' נתן מסרם קרא הפרו תורתך עת לעשות ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים היו מפיר תורה מיין הפרו תורתך עת לעשות לדי אמר ר' אליעזר מה התינוק הזה צריך לינק בכל שעה שביום כך כל אדם שבישראל צריך ליגע בתורה בכל שעות שביום“ ולכן אבותינו הקדושים שחבכו מאד את התורה הושיבו את בניהם בבית הספר כל היום עשו את תורתם קבע ולימוד שאר החכמות ארעי לכן עשו חיל בלימוד כי דברי התורה נשתרשו בלבן ונבלעו בדמן (אדר"ג) ויצאו מפיו מפורשין (שם). לא כן בעו"ה ברור הוא אשר אך בילדי נכרים ישפיקו וזה עיקר כל מנמתם ולימוד התורה למפל יחשבו והאב אשר לומד את בנו תורה יאציל למענה שעה אחת ביום והמירה לשעות „שמונדען“ יבוא וינגמס לו בלשונו את הגמרא והנער לומד כאלו כפאו שר באון אחת פכנים ובאון השניה מוציא לכן נפלה תורה ויקם דור חדש אשר לימוד התורה זר להם אין דורש ואין מבקש את דרך עץ החיים וזה רמז לנו רבא בדבריו המסולאים „זאת אומרת“ התורה אומרת לנו „שעות“ (שמונדען) פוסלות בקדשים כלומר בכל דבר קודש כי לא על לימוד התורה

התורה בלבד הדברים אמורים אלא על כל דבר מצוה שנמנה אדם להיות חבר בחבורה של מצוה לא בשעה אחת שיבוא לפעמים לעת אספת החברים די לו יק בכל עת שיכול להאציל מעותותיו לפקח במילי החברה להביא תועלת הן רב הן מעט לא ימנע מזה כי "שעות" פוסלות בקדשים .

ו.

במסכת ערכין

חומר בערכין מנדרים כיצד האומר ערכי עלי ומת יתנו הוורשין, דמי עלי ומת לא יתנו הוורשין שאין דמים למתים .

מרגלית מוכה ממוסר השכל מצאתי תחת דברי המשנה :

יש אדם אשר נתן לו אלקים עושר הרבה ולא דעת ולא תבונה לו לעשות לו בחייו שם עולם לבנות בתי חסד או יפרוש מעוה צדקה לקרן קיימת על פריסת עניים ושאר מעשי צדקה עולמו יראה בחייו. בני עניים מתפרנסים מצדקתו ונפשו בחייו יברכו אשר אין לך תענוג גדול מזה אולם הם לא יבינו זאת כי ממונם חביב עליהם מנפשם אך במותם יצו להבנים שיתנו אחר מותם מעט מעוה לצדקה . ואשר אנכי אחזה לי כי לאו צדקה מעליא היא ויש להסתפק אם הצדקה היא שלו . כי מצאתי במסכת כלה רבתי מאמר נוקב ויורד עד התהום אשר זה תוארו על המשנה "אמר ר' יוסי בן קיסכא וכו' ומסיים שם ואומר לי הכסף ולי הזהב ונומר ומקשה שם בנבי" מאי ואומר ? וכי תימא מאן דיהיב לאחר מות מהגי כי לא יהיב בחייו מירי תא שמע לי הכסף ולי הזהב עד דיהבתי ניהלך הוה לך למעבד אמר רבא שימ מות אבד ממונך כי אחר מותו המסון לאו שלו הוא אלא של הוורשים . וכן פירש בעל העקירה ו"ל את הפסוק אל תירא כי יעשיר איש כי נפשו בחייו ... ובל יאמר האיש אשר נתן לו השם עושר כי סוף סוף עת האסף ולא יוכל לקחת אתו את הוננו לעולם העליון לכן יאמר אל תירא מזה כי לא במותו יקח ... "כי נפשו בחייו יברך" לאמר כי עוד בחייו יוכל לגנוז לעולם העליון" כמאמר מונבו ובוה ירויח כי נפשו בחייו בעודו חי יברכו אותו דלים . וזה שרמזה לנו המשנה בכתק נופת דבריה "האומר ערכי עלי" שידוע ערך נפשו ואומר כי נפשו יקרה בעיניו כדמיו ועוד לפני חייו עושה צדקה וחסד אז במח יתנו הוורשים ומה שיתנו יהיו שלו אבל "האומר דמי עלי" כלומר שדמיו חשוב וחביב עליו מנפשו ולא נתן בחייו מאומה "ומת" היינו שמצוה שיתנו לאחר מותו או לא יתנו הוורשים כי אפילו אם יתנו לאו שלו היא הצדקה ולא תועיל לו מאומה .

הלכה על דרך המוסר

ז.

במסכת תמורה פרק ב

יש בקרבנות היחיד מה שאין בקרבנות הציבור ויש בקרבנות הציבור מה שאין בקרבנות היחיד שקרבנות היחיד עושין תמורה וקרבנות הציבור אין עושין תמורה .

גם מהלכה זו כפכה ויצא מים מי המוסר :

לא כאשר חושבין המון העם כי קרבן הוא דוקא אם מקדיבין שור כשב או עז כן הוא ידוע לכל מבין כי כל מה שמקדיש האדם לשם שמים נקרא קרבן אם מקדיש הוא את ידיו לעשות בהם דבר מצוה או את רגליו לרוץ בהם לדבר מצוה וכדומה לזה הכל נקרא קרבן וביותר אם מקדיש הוא את ממונו לצדקה לשם שמים זה קרבן היותר גדול בעולם והנה יש קרבן יחיד היינו צדקה פרטית כמו ליתן פרוטה לעני או פת לחם לרעב אשר כל יחיד יכול לעשותה ויש קרבן ציבור היינו צדקה כללית שאין היחיד יכול לעשותה בעצמו ואפילו הוא איש עשיר כמו להחזיק בית הלמוד תורה בית ישיבה בתי תמחוי בית אסיפת דלים מושב זקנים וביותר ההשגחה על הבתים האלו אין ביד היחיד לבדו לעשות אם לא יתאספו הרבים יחד. ומה בין צדקה פרטית לצדקה כללית ? צדקה פרטית אם לא יתן אחד הפרוטה לעני או לא יפרוס לו מלחמו יתן לו אחר והעני לא ימות ברעב לא כן בצדקה כללית אם לא נתחבר יחד לתמוך את בית התלמוד תורה או שאר בתי חסד וכדומה אז לא תצא לפעולת ידים . וזה שרמזה לנו המשנה "שקרבן יחיד עושה תמורה צדקה של יחיד יש לה תמורה" אבל קרבן ציבור זה צדקה כללית אין לה תמורה . . .

לזכר נשמת

האשה הצדקנית הנבירה היקרה
יראת ה' צדקה וחסד היא אוצרה
מרת ביילא בת הרב הגביר
המופלג בתורה. וביראת ה' מהורה.
נדיב ושוע מוהרי"ר אפרים זלמן הכהן
זוסמאן יחי' אשת הרב הגביר
המושלם במעלות ובמדות חסדות
כמיר קלמן ידי' לבית פרענקיל—האומים

נפמרה בדמי ימיה בת ד'ל שנים בעיד המלוכה וויין
ביום אברה (יב) לחודש ניסן
ומשם הובילו את ארונה לעיר אוסטרעא ונקברה בכבוד
גדול במעלה הקברים אשר למשפחתה
ביום ד' ב' חוה"מ פסח.

בשנת "אהה ! אברה גדולה לעיר אוסטרעא" תרס"ג.

וואס הקינה איז נשאתי עליה
בבית התלמוד תורה יום שלשים לקבורתה
במעמד הרבנים החכמים והכבדי העיר
שפה ויום אביה ויום המקונן בראשי החרוזים.

עיר אוסטראה קריה נאמנה. הורה וכבודה פנה. שמשו קדרה.
במשפחת זוסמאן היקרה. פנה זיוה והדרה. נוסל הכבוד ונשתיר המרה.
ראשם הורידו לארץ. בכל—בית צוחה ופרץ. אוי נור! אוי עמרה!
תלמוד תורה תקונן. התאבל תבכה תתאונן. אוי! אבדתי כתר תפארה.
ביתי בנתה כמו רמים. תמכה בי בלב תמים. בכספה ובעצתה הישרה.
ישמהו השמים. בנוא נשמת חיים (א) ותאבל הארץ. על השבר והפרץ.
ועל אבדה יקרה.
ירידו בכבי העניים בכל חוצות צעקה. אוי אבדנו סמל החדש והצדקה.
יצעקו מרה.
לכסף וזהב יש מוצא. אך אשת חיל כמוה מי ימצא. (ב) ומי יתן לנו תכורה.
אין נוחם לבעלה. הרב הג' ר' קלמן איש חמודות בכל מעלה. לאשת נעורים.
אין המורה (ג).
בכיה מספר האניה ואניה. יעוררו הגבירים אחיה. אוי! אבדנו צפירת תפארה.
תמרים עליה הניעו ראש. בלב כל איש יקד יקוד אש. ועצמו מני עצב חרה.
רפו כל ידים. כל ברכים תלכנה מים. דמעות עינים. יזלו כמי מרה.
אפרים כעוף התעופף כבודו. לוקח ממנו מחמד עינו והודו. הבת ביילא
כחמה ברה.
זכתה להתכשר במלאכתה (ד) בדיל שנים. דודי ירד לגנו ללקוט שושנים (ה)
ואיננה בתבל המרה.

(א) צדיקים במיתתם קרואים חיים והוא ע"ד הגמרא מועד קטן (כ"ח) רוכבי ערבות
שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק.

(ב) בחדש שה' ש רבה פ' ו' בד דמיון ר' סימון בר זבדי עאל ר' אילא ואפטר עלוי
ר' דברים שהם תשמישי של עילא ואם אבדו יש להן חליפין ואלו הן כי יש לכסף מוצא ...
אנו שאבדנו את ר' סימון מאיכך נמצא כבודו.

(ג) לכל יש תכורה חוץ מאשת נעורים סנהדרין.

(ד) במד' שה' ש רבה שם בר דמיון ר' בון בר חייא ... למה ר' בון דומה למלך
שהיה לו כרם והיה שם פועל אחד כתכיר במלאכתו יותר מכולן ... כך יגע ר' בון לעשרים
ושמונה שנה בתורה מה שלא יגע תלמיד ותיק למאה שנה.

(ה) שם דודי ירד לגנו הקב"ה יודע במעשיו של ר' חייא בר אבויא וסלקו מן העולם.

לעיר וויין הובילוה רגליה . לכפר עון המקום במעשיה . (ו) מיתת צדיקים כפרה (ז) .

משם הובילו את ארונה הגה לשוב לאדמתה . כבוד גדול חלקו לה עדתה . כולם נהרו אחר ממתה . וקבו מרה .

נפלה נפלה עמרה אמרו אחר ממתה . אוי נא לה אמרה אוסמרהא אבדה כלי חמדתה . ודוגמתה לא השאירה .

אנא אלקי השמים . נשמתה המהורה תצורר בצרור החיים . וימתקו לה רגבי עפרה .

מנחם ציון ובונה ירושלים . ינחם את משפחתה בכפלים וישיני עפר יקומו מקברם לחיים . מהרה .

(ו) ירושלמי כלאים פרק תשועי, רגלי דבר נש ערכתיה למקבתיה כל הן דהוא מתבעי' ובבבלי, לאחר דסתבעי לתכן מובילין יתיה' ובספר קול יעקב פירש, "לאחר דסתבעי" כי לפעמים אנו רואים אחד בא ממקומו לעיר אחרת וכת שם ואין זה כי אם שאנשי העיר צריכין לפעולת מיתתו שיכפר עליהם ועל כן אמרו, לאחר דסתבעי' בלשון התפעל כלומר שהמקום צריך אליו ולפעולתו .

(ז) למה נסמכה מיתת כרים לפרה אדומה לזכר לך כה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת .